

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Sanderi Sacrae Theologiae Professoris Tres
Orationes in scholis Publicis Louanij Habitæ, 14. Cal.
Ianuarij, An. Domini. 1565**

Sander, Nicholas

Antverpiae, 1566

[urn:nbn:de:hbz:466:1-69121](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-69121)

cepto dedi. quia pme conuersionis. & que nup. in su facit rapti

Th. 5828.

NICOLAI SAN-
DERI SACRAE THEO-
LOGIAE PROFESSORIS

Tres Orationes in scholis

Publicis Louanij Habitæ,

14. Cal. Ianuarij, An.

Domini. 1565.

- Lib. Coll. Societ. Jesu Paderborn. aº 1610*
1. De Transubstantiatione.
 2. De linguis officiorum Ecclesiasticorum.
 3. De pluribus missis in eodem templo celebrãdis.

ANTVERPIAE.

Excudebat Ioannes Latius.

1566.

Regia Maiestatis Pri-
uilegio concessum est Io-
anni Gibbons Anglo vt li-
brum inscriptum, Nicolai
Saderi sacrae Theologiae pro-
fessoris Tres orationes in scho-
lis publicis Louanij habitae,
&c. per Typographum ali-
quem iuratum imprimere, ac
impunè distrahere liceat, da-
tū Bruxellis .12. Febr. 1565.
Stilo Brabantiae.

Subsig.

Prats.

cepto dedi. quia pme conuincionti. & que nup. in su facit signi

ILLVSTRISS.

CARDINALI STANIS-

lao Hofio Episcopo Varmien-

si, Patrono suo singulari,

Nicolaus Sanderus om-

nem foelicitatem

precatur.

PTANDVM in pri-
mis erat Illustrissi-
me Cardinalis Ho-
si, non modo vt ni-
hil à teipso conscri-
ptum (quod timeri prorsus non
potest) verum etiam vt nihil ab
alio quopiam tibi dedicatum
in lucem exiret, quod non tuo
insigni & percelebri nomine di-
gnissimum penitus iudicaretur.
Nam quis ferat tātum verę pie-
tatis ac doctrinæ splendorem,

A 2 quan-

AD HOSIUM CARD.

quantus in te relucet, nescio cuius leuiculi cōmētarij non satis accurata editione minui apud illustres viros, aut vlla ex parte obscurari? Quæ ratio, si hoc solū quod scripto cōprehensum est, ac præterea nihil spectetur, cum sit æquissima: tamen ex personarum & rerum commutatione quin mutari etiam ipsa debeat, nihil admodum video.

Quid enim si frater, si cognatus, si affinis tuus aliquid literis proderet? nōne maiore iniuria T. D. afficeret, si tacitus tātum patronum præteriret, quam si aliquid tua claritate minus dignum sub tui nominis fide ac tutela emitteret? Equidē is sum Reuerend. Cardinalis qui tot ac tanta be-
nefi-

cepto dedi quia pme conuersione. & que nup in su facit fipi

EPISTOLA

neficia de tua maxima liberalitate receperim, vt nullus nō solum affinis, cognatus, frater, verum etiam filius vel amantissimo patri magis obstrictus esse queat, quā ego sum tibi. Parum est, quod Tridenti cum essem, suauissimè colloqui, afflictum consolari, exulem ad mensam tuam admittere dignatus es: etiam non dubitasti peregrinum in familiam cooptare, domo ac patria orbatum in Prussiam vsque tecum ducere, ibiq; non modo sumptus necessarios, verum etiam vtiles præbere. Quid his rebus adiici potest? nihil quidē si de alijs viris agatur. At Hosij pietatem quā vehementer suspicere par est qui me quam

A 3

AD HOSIUM CARD.

quam se inuito abeuntem non mediocri tamen honore tum à pecunia, tum à rebus alijs exornauit, qui nunc quoque ad absentem sæpe scribit, vt reuertar, inuitat. Postremo negãtem adesse posse, non vt ingratiũ deseruit, sed velutin officio permanentem honesto munere iterum nuper affecit. Cum igitur tot rationibus addictus tibi sim illustrissime Cardinalis, facere non potui, vt quod primum à me edẽdum erat, sub alterius quam tuo patrocinio ederetur. Sint he(sicut certè sunt) exiles quædã & ieiunæ breuissimi temporis declamationes, sint grauissimarum quæstionum angusti potius commentarij, quam perfectum

cepto dedi. quia pme conuersionis. & que nup in su facte scripi

EPISTOLA.

Etum doctrine corpus, sint non
 tam elaborata opera quam tē-
 porariæ disputationes, profecto
 cui cuiusmodi sunt, eius sunt, quē
 Hofij nomen in illis inprimen-
 dis præterire, nefas existat. Qui-
 bus ita constitutis, vehementer
 ab amplitudine tua præcor, ut
 non tam quid offeratur, quam
 quis offerat ob oculos propo-
 nēs, in cuius personā nihil eius-
 modi merentē tot beneficia cō-
 tulisti, eius minuta hæc opuscu-
 la sub tui patrociniij tutela in lu-
 cē prodijisse æquo animo feras.
 Opto ill^{mā}. D. T. diu nobis, sem-
 per Christo viuere. vale. Datum
 Louanij Idibus Febr. An. 1566.

T. ill^{mæ}. D. Cliens obseruantissimus

Nicolaus Sanderus.

AD LECTOREM

PRÆFATIO.

Scripserā patrio sermone de Cēna Dñi libellū, quem dū typis tra-
derem, venit in manus meas iam tūc e-
dita Angli cuiusdā Calviniani calūnia,
sacro sanctā dominici corporis in Eu-
charistia veritatem nostrate lingua op-
pugnās. aduersus quā dū respōsum pa-
ro, ex instituto maiorū habebātur Lo-
uanij disputationes quaedā arbitrariæ,
quæ noui semper aliquid parere, plerū-
que autem res vtilissimas in mediū af-
ferre solent. In illis, vt certū agendi tem-
pus & locum vltimum, qui summæ au-
thoritatis est, mihi sumerē, vehementer
à me viri boni ac graues flagitabāt, qui-
bus etsi persæpe negassē ne priori argu-
mento deesse cogerer, tamē quotidianis
propè interpellationibus tādē eò sum ad-
du-

du-

cepto dedi. quia p̄me cōmunicacionis. & que nūq̄ in sū facte sūp̄i

PRÆFATIO.

ductus, vt me facturū promiserim, quaestiones ex more tres delegi, ac pro temporis illius breuitate, vt licuit, peroravi. Placuerūt viris humanissimis et argumentorū genera, & explicādi ratio, ac via. Egerūt porro mecū, vt vel ipse in lucem prodire illa paterer, vel saltem ipsis describenda permitterem. In describendo, periculū erat ne multa parū castigatè ab imperitis notarijs exciperentur. Itaq; edere illa coactus sum. quantū sint vtilitatis & cōmodi allatura, ij viderint, qui posse ipsis hæc prodesse asseuerāt, ego nō debui cōmittere, vt quicquā alijs negarem, quod sine meo dāno concedi posset. Vale studiosse lector, & hæc si nō placent, deū roga, vt illa producā aliquādo, quæ placeāt. Sin hæc ipsa non displicent, Deo laudem tribue, cuius est totum quod est bonum.

DE TRANSVBSTAN- TIATIONE.

QUOD in omni re ar-
dua fieri solet, (viri or-
natissimi) vt aliax ra-
tiones ad rem suscipi-
endam alliciant, aliax
contra nos reuocent
& retardent, id mihi hoc tempore acci-
disse, nemini mirum videri debet. Re-
uocabat ab hac ingenij exercitatione,
virium mearum perexigua facultas, in-
natus pudor, nouitas rei, hominum a-
pud quos dicendum erat, grauitas: in pri-
mis autem negotiorum, quibus iam
maximè premebar, multitudo. Sed cum
paulo diligentius cogitassem, quantum
omnes Angli huic celeberrimæ Acade-
miæ deberemus, in qua iam annis ferè
septem, partim in quadam iucundissima
disciplinarum omniū communicatio-
ne viximus, partim etiam in diuersa col-
legia

cepto dedi. quia pme conuincationi. & que nup. in su facte scripi

TIATIONE. 30 1

legia cooptati, magnum victus ac totius
 vitæ adiumentum singulari multorum
 liberalitate percepimus: cum perpen-
 dissem natura nos obligatos esse ad gra-
 tias, ea, qua poteramus, ratione, hoc est,
 si non rebus ipsis, at saltem verbis a-
 gendas: Cumq; ad hanc officij neces-
 sitatem, huius honorifici collegij, pro
 quo nunc ago, honestissima petitio ad
 hanc me disputationem inuitatis opor-
 tunè accessisset, tot ac tantæ rationes fe-
 cerunt, vt oblitus mearum virium, quas
 valde mediocres confiteor, oblitus pu-
 doris, qui non ad hoc institutus est, vt
 cuiquam impedimento esset utilitatis
 alicuius peragendæ, oblitus deniq; ne-
 gotiorum, quæ vtcunq; grauiæ essent,
 aut simul cum his, aut non multo po-
 stea confici possent, vt horum, inquam,
 omnium oblitus susciperem hoc tem-
 pore, atq; ex hoc loco, mihi quidem,
 quod iam ostendi, necessariam, vobis
 autem, vt spero, non ingratham dicendi
 pro-

DE TRANSVBSTAN-

prouinciam. Quo enim pacto cuiquam vestrum iniucundum esse potest, vt totius gentis Anglorum nomine sibi gratias agi, beneficiumq; acceptum & nūc præ nobis ferri, & cum vires accreuerint, rebus ipsis compensandum esse audiat, agnoscat, intelligat? Si enim Louanij tam benignè apud reuerendos Abbates tractati, tã humaniter à collegiorum præfectis accepti, tam vtiliter à publicis lectoribus docti, tam piè à concionatoribus instituti iam diu sumus, vt hæc vrbs, hij præfecti, hæc scholæ, hæc immortalis Dei tēpla nobis patriæ nostræ desyderium maiorem in modum lenierint, idq; vltro præ nobis ferimus & profitemur: vtrum istius rei gratulatio in commune prolata, cuiquam aut molesta, aut importuna videri debet? Sed iam gratiarum satis actum esse non nemo dicet, atq; vt ad rem veniam, pronocabit. Ad quam quæso rem? Nunquid enim mihi hoc tempore tractare, quod libet,

cepto dedi. quia pme conuersionis. & que nūq; in sū facte sūpi

libet, non licet? Nunquid arbitrariæ disputationes istæ non sunt? & tu me vocas quo ire adhuc nolo? Equidem cū ab isto gratias agendi officio semel discessero, cum amplius ob oculos propositum non habuero, quòd apud viros humanissimos omni & artiū, & disciplinarum scientia illustres, quòd apud catholicos ac nostrorum omnium amantissimos ago, cum semel ab ista cogitatione dimotus, & amicorum veterum nos præsidio spoliari cogito, & à parentum cognatorumq; suauissima consuetudine disiungi, quodq; multo grauissimū est, cum & nos patria nostra, & patriam catholica religione orbari animaduerto, facilius quod taceam inuenio, quam quod dicam. Quid igitur? An tu spem in Christo repositam non habes? Aut plus tibi solatij ab Academia Louaniensi, quam à Christo venit? Vtrū ergo Christus non est qui hæc tibi ac tuis Louanij præparauit? Optime. Illa igitur lege
 recedam

cepto dedi quia pme conuersionis & que nup in su facte fup

DE TRANSUBSTAN-

Rom. 10

recedam à vobis, si mihi ad Christū venire permittetur. De Christo autē quid potius mihi dicendum erit, quam illum esse vt finem totius legis, ita peregrinationis nostræ oblectamentum, exilij solatium, vicissitudinis illius quàm Anglia variam & multiplicem hijs annis triginta perpeffa est, quietem vnicam & tranquillitatem. Itaq; cum nihil memoriae meæ crebrius occurreret, quàm status Angliæ multo maximè perturbatus, cumq; inde velut exemplo quodam admonitus ad eas quæ in tota hominū vita mutationes, ac rerum omnium vicissitudines fiunt, oculos conuertissem, ac horum omnium medicinam ab vno Christo & peti debere, & obtineri posse perpenderem, ad hoc me argumentum precipuè contuli, vt de illa Transubstantiatione agerem, in qua & veteris vitæ nostræ incertissima conditio, & nouæ per Christum acquirendæ certissima spes diuinitus exprimebatur,

Quem-

Quemadmodū enim omnes huius vitæ voluptates, nec voluptates tantum præterfluunt, sed etiam rerum penè omnium generationes nouæ, ac quotidianæ corruptiones fiunt, quemadmodum mors iam inde ab Adam in omnes homines regnavit, atq; adeo ipsi cœli & terra transibunt: sic horum omnium non adumbrata quædam figura, sed expressa imago perspicitur in hac tam subita & admirabili panis ac vini mutatione. Cōtra vero dum istæ creaturæ nō illæ quidem in nihil (*neque enim tendendi in nihilum auctor vnquā est Deus*) ac neque in mediocre aliquid, sed in ipsum corpus & sanguinē Christi transeunt, nonne aperte clamant, & cœlum nouum, & terram nouam aliquando futuram, omniaque in Christo restaurari, & illum saluatorem esse corporis sui, quod est fidelium ecclesia? De hac igitur panis & vini conuersione in corpus & sanguinem Christi, nūc mihi agendum, ac in primis illud tractan-

Rom. 5

Luce. 22

August.

in lib. 83.

quæst.

Apoca. 21

Ephe. 1.

& 5.

DE TRANSVBSTAN-

standum est, an omnino vlla eiusmodi mutatio credenda esse videatur. Illam enim tam longè à veritate abesse nonnulli putarunt, vt ipsam corporis præsentiam prorsus negare, quàm vllam talem conuersionem fateri mallent. quasi vero dominus noster post acceptum panem,

Matt. 26.
Luce. 22.

egisset, apertè non dixerit, *accipite, comedite, hoc est corpus meum quod pro vobis datur.* Quid tandem Caluine pro nobis datum esse putas?

Vtrum panem & vinum? Id si dicere non audes, cum hoc quod in cœna porrigitur, dicatur esse idem corpus quod in cruce datum est, cur hic figurâ, ibi constituis veritatem?

Heb. 7.

Cur diuidis quod vnum est? Indignum vtique Christo vt minus quàm Moyse, etiam corpori nostro in figuram æterni sacerdotij quo secundum ordinem Melchisedech functus est, putetur dedisse, & tamè

mi-

cepto dedi quia pme conuersionis & que nup in su facte supi

a

minus quiddam est panis pistorum de
 clibano, quam *panis angelorum* de cœlo. Pfal. 77.
 Nam & illud manna non minoris rei Exo. 16.
 signum fuit quàm iste panis: & illius Sapi. 16.
 substantia multo fuit & suavior & præ-
 clarior, si modo noster panis nullâ cœ-
 lestem substantiam per consecrationem
 assequatur. Iam quæ te furiaæ adegerunt
 Caluine, vt vmbra veritati, legem E-
 uangelio, Iudæos Christianis, Moysen
 Christo anteferres? qui sanctificatione
 repetita (vt in re tam admirabili fidem
 nobis per iteratam alterius speciei con-
 secrationem omnino confirmaret) ca-
 licem vini aqua mixti accipiens, & gra-
 tias agēs, *bibite*, inquit, *ex hoc omnes, hic ca-* Matt. 26.
lix nouum testamentum est, in meo sangui- Luce. 22.
ne, qui pro vobis effundetur in remissionem
peccatorum. Hic inquam calix est, qui ef-
 fundetur in remissionem peccatorum.
Calix effundi pro nobis affirmatur: ita e-
 nim omnino verba esse iungenda græci το ποτή-
 codices demonstrât, in quibus illud par- ριον ἐκχυ-
νόμενον.

B ti-

DE TRANSVBSTAN-

ticipiū *ἐκχυνόμενον* pro quo latini legūt,
qui effundetur, ad nullum aliud nomen
referri potest, præterquam ad calicem.

Euthimi.
in 22. Lu-
cæ.

Porro constat inter omnes, calicem ac-
cipiendum esse pro eo quod est in cali-
ce, in quo si vinum contineri asserimus,
restat vt vinum pro nobis effusum dica-
tur in remissionem peccatorum. A qua
cogitatione cum omnes Christiani ab-
horreant, sine controuersia vt sanguis
non signo tenus, sed reipsa pro nobis ef-
fusus est, ita id quod in calice contine-
tur, non figura tantum sanguinis est, sed
ipsamet sanguinis veritas & substantia.
Porro vt certissimis Euāgelij verbis do-
cemur corpus Christi esse hoc totum
quod in sacramento Eucharistiæ datur:
sic postea vel naturæ lumine intelli-
mus, quod totū corpus Christi sit, hoc
panem triticeum amplius non esse, pro-
pterea quòd toto genere differāt, nec vl-
la vnione cōnectūtur corpus Christi, &
triticeus panis. Cum ergo id sit corpus
Chri-

cepto dedi quia pme conuersionis & que nup in su facte fupri

Christi quod panis fuit, restat vt de pane factum sit corpus Christi, ex eoque panis non maneat in priore natura sua. Quod sane iã indè ab Apostolorũ temporibus creditum fuisse, tum catholica omnium ætatum traditio, tum antiquorum patrum commentarij abunde testantur. *Non enim* (ait Iustinus Martyr) *In Apolo. 2.*
cibum qui Eucharistia dicitur vt communem panem & poculum sumimus. Quisnam igitur cibus tibi videtur esse Iustine, quã sumimus? Vtrum panis idem natura qui ante fuit, sed vsu tantum & significatione auctus? Ita enim hodie Lutherani ac Zuingliani prædicant, sed longè alia est Iustini nostri sententia. Debebat sane alioqui cum dicti sui rationem postea reddiderit, eã omnino reddidisse, quòd Eucharistiæ panis iam sit ad altioris officij dignitatem, ac non ad aliam naturam ascitus. At nũc ideo negat Iustinus panem & poculum esse commune, quia sit incarnati Iesu Christi caro & sanguis,

DE TRANSUBSTAN-

deinde quia per preces sermonis quem à Christo accepimus consecratur: & ita consecratur, ut nostræ carnes & sanguis ex eo cibo alantur, idque non ad vitam animalem hanc & terrenam, sed per illâ cōmutationem, qua mortale hoc nostrum corpus ad illud immortale conformatur, quo in sacramēto Eucharistiæ pascitur. Noster igitur panis ita desciuit esse cōmunis, ut sit caro Iesu Christi, & ita caro eius est, ut nostræ carnes quæ nec fidē, nec spiritū habēt, alantur eo cibo ad vitam cœlestem. Ex quibus efficitur, & carnem Christi tam verè præsentem esse, ut pascat carnes nostras, quæ nec absentibus cibis, nec per fidem præsentibus pasci possunt, & panem tam verè desinere esse communem, ut sit per consecrationem alia prorsus disiuncta natura, hoc est Christi caro. Dei verbo (ait Nyssenus) sanctificatum panem in dei verbi corpus credimus immutari. Neq; negari potest quin Damascenus, Theophilactus, Euthi-

In orat.
Catechet.
apud Eu-
thim. in
Panoplia.
li. 2. c. 21.
li. 4. c. 14
in matt.
26.

cepto dedi quia pane cōmunionis & que nunq. in sū facte supi

Euthimius idem prorsus de hoc mysterio scriptum reliquerint. Imo tota Græcorum ecclesia, iam inde à Chryso-
 stomi ætate precatur publicè, *fac panem istum quidem, preciosum corpus Christi tui, & quod est in calice isto, preciosum sanguinem Christi tui, permutans sancto spiritu tuo, Amen.* Ex latinis verò Ciprianus ait: *panis ille quem dominus discipulis porrigebat, non effigie sed natura mutatus, omnipotentia verbi factus est caro.* In quibus verbis mutatio prædicatur, & ea tâta, ut in natura fiat, nec eo modo in natura, quo illa solet aliquando aduentitiam aliquam rei proprietatē significare: sed eo prorsus modo, quo natura distinguitur ab effigie. Nā ut effigies ad sensus nostros pertinet, atq; ad omnem illum rei cuiusq; usum qui sub sensus cadit, ita cū talis credatur mutatio quæ non effigie, sed natura fit, omnino à sensibus remouetur, & ad illam rei vim potestatemque reijcitur quæ tota intima cum sit in

In Liturgia Chry-
 tost.

De cœna
 Domi.

B 3 ipsa

DE TRANSVBSTAN-

ipsa essentia rei meritò fieri prædicatur.

De ijs
qui ini-
tiant.
Myfter.
c. 9.

Itaque beatus Ambrosius cū de eodem sacramēto cœnæ dominicæ loqueretur, *non est, inquit, quod natura formauit*. Et quid putamus formasse naturā in pane, nisi ipsam tritici substātiā, vnde panis fiebat? Illa igitur substātia quæ formata est ab exordio, antequā panis arte pistorū efficeretur, illa ipsa mutata est, non altera nescio quæ natura, ab hominū aut volūtate, aut vsu pendens. Quod adhuc etiam apertius testatur Eusebius

Homil. 5.
in pascha.

Emissenus cum ait *Christus visibiles creaturas in substātiā corporis sui verbo suo, secreta potestate conuertit: Dicens, acci-*

Li. 6. in
Leuit. c.
22.

pite, comedite, hoc est corpus meum. Et Isychius. Corpus hoc & sanguis est secundum veritatem. Sæctificationem enim mystici sacrificij & à sensibilibus ad intelligibilia trāslationem siue cōmutationem, Christo oportet dari, id est, ipsi de eis miraculum cedere.

Conci. in
Lateran.
anno.
1215.

Sed quid singulos enumerō patres, cum in vno Lateranensi Concilio sexcenti

in

cepto dedi. quia pme conuersionis. & que nup. in su facte capi

in vnum congregati, consentiente voce
 definierint, corpus & sanguinem Christi in
 sacramento altaris sub specie panis & vini
 veraciter cōtineri, transubstantiatis pane in
 corpus, & vino in sanguinem potestate di-
 uina: in quā eandem sententiam postea
 Concilium^a Constantiense, ^b Florenti-
 num, & ^c Tridētinum, aliaque in diuer-
 sis prouincijs celebrata, subscripserunt.
 A quo tanto omnium ætatum ecclesiæ
 consensu, nec Gelasius, nec Theodore-
 tus diuidendi sunt, cū eorum verba qui-
 bus panem aiunt in substantia naturaque
 sua manere, illā possint capere interpre-
 tationem, vt panis in substantia sua ma-
 neat, quia panis accidētia post consecra-
 tionem, non iam in alio inhæret (quod
 ipsorum proprium erat) sed ad modum
 substantiæ per se subsistunt. Deinde cū
 ad hoc nata sunt panis & vinū, vt alant
 nos, ac nutrimentum corporibus nostris
 præbeāt, in natura sua manēt, hoc est (vt
 ipse Gelasius interpretatur) in proprie-

a. in. 1. 2. 3.
 artic. w1-
 clesi con-
 demnatis
 b. in for-
 mula Ar-
 menijs
 data.
 c. sess. 13.
 c. 2.
 Gelasius.
 Theodo-
 retus.

DE TRANSUBSTAN-

tate naturæ suæ, quia non minus post consecrationem nutriunt, quàm si omnino mutata non essent. Nam si aliud quippiam hi patres sensissent, nec Gelasius dixisset *panem & vinum transire in diuinam substantiam spiritu sancto cooperante*: nec Theodoretus, *deum voluisse eos qui diuina mysteria participant, per nominum mutationem, credere ei quæ ex gratia facta est transmutationi*. Ac sanè si posset accidere vt aliter quàm reliqui patres omnes, isti duo soli sentirent, nulla ratio pateretur, vt nos propterea duos potius quàm omnes imitandos nobis proponeremus. Neque verò paucorum, sed omnium, aut penè omnium gētium fides est, per quam cognoscitur quid catholica per orbem credat ecclesia. Certè quidem plenaria concilia planum faciunt, transubstantiationis doctrinā, & semper à patribus creditam, & nunc ab omni ecclesia tenendam esse. Cuius rei vt aliquam præterea rationem (quātum
in me

In Dia-
log.

Aug. ep.
59.

cepto dedi quia pñe consecrationis & que nūq̄ in sū facte capi

in me est ex sacris literis afferam, tribus potissimum partibus reliqua hæc mea constabit oratio. Primū vt ostendam ex verbo dei huius transubstantiationis veritatem: Deinde quam accuratè Eucharistia veteres sacrificiorum ritus nouo mutationis genere impleat: Postremo quā pulchrè ac decorè illa mutatio sit à Christo ad exprimendam status euangelici rationem instituta. Ac transubstantiationem quidem appello modum illum per quem Christi corpus & sanguis verè nobis ac re ipsa exhibentur, dum tota panis & vini substantia conuertitur in totam corporis & sanguinis Christi substantiam, operante inuisibiliter spiritu sancto, simul ac dictum est à sacerdote id ipsum agente, *hoc est corpus meum*. Sed hoc mihi proba, clamat hæreticus. Nihil enim tale in verbo Dei scriptum reperio. Egregia oratio. Quid si omnino scriptum non est?

An tu *ingenitum* patrem, *consubstantia-*

B 5

lem

Quid sit
transub-
stantia-
tio.

August.
ep. 174.

DE TRANSUBSTAN-

Hilarius
de Syno-
dis.

lem patri filium, procedentem à patre
filióq; spiritum sanctum, *deiparam* vir-
ginem, Apostolorum ac Martyrum *co-*
ronas & victorias, aliaq; huiusmodi vera
esse non credis, quia in sacris literis scri-
pta esse non vides? Deinde vtrum quic-
quid scriptum est, tu continuo aut le-
gisti, aut etiam cum legeres, intellexisti?
At panem, inquires, manere verbum Dei
manifestè docet. Scriptū est enim quòd
Christus accepit, benedixit, fregit, &
Matt. 26. *dedit, accepit autem panem, igitur & bene-*
dixit panem, & fregit panem, & dedit
panem. Hoc Lutherani omnes, hoc
Zuingliani, nescio vtrum stultius, an
impudentius quotidie nobis occinunt:
perinde quasi *benedictio verborum coele-*
stium quæ inter acceptionem & tradi-
tionem interiecta est, nihil fuerit opera-
Gene. 2. *ta. Tulit Deus vnā de costis Adæ & re-*
plevit carnem pro ea. Nunquid igitur
quia deus accepit costā, ideo illa semper
manet costa? Nihil minus. *Dominus e-*
nim

cepto dedit quia p̄me conuersionis. & que nūq̄ in sū facte sūp̄

nim edificauit costam quam tulerat de A-
dam in mulierem, et adduxit eam ad Adam,
 non iam utiq; costam, sed mulierem ex
 costa factam. Eodé modo Christus pa-
 nem accepit, & benedixit dicens, *hoc est*
corpus meum, illo verbo de pane corpus
 suum faciens: & postea fregit non iam
 utique communem panem (qui verbo
 dei mutatus fuerat) sed figuram panis,
 quæ mysterij occultandi causa reman-
 sit. Nam quòd ante fractionem, verbum
 benedictionis dominus protulerit, inde
 planum fit, quia D. Paulus non dubita-
 uit dicere, *panis quem frangimus commu-*
nicatio corporis Christi est. Non auté esset
 communicatio corporis Christi cum
 frangitur, nisi prius verba cælestia ope-
 rata fuissent illá corporis Christi com-
 municationem. Quicquid enim cæ-
 leste ac diuinum panis fractus habet, id
 (authore D. Ambrosio) verba Domini De Sacra
 Saluatoris operata sunt. *Panis* igitur ac-
 ceptus, est velut materia, vnde corpus
 Chri-

1. Cor.

10.

De Sacra
men. li.

4. c. 5

DE TRANSVBSTAN-

Christi fieret, *benedictio* verborum cælestium, forma fuit conficiendi hoc admirabile sacramētum. Secuta est *fractio* vt certò sciretur non aliundè aut dari, aut accipi corpus Christi quàm sub illo visibili signo panis ac vini, quod palam frangebatur, & de Christi manibus in manus atque ora Apostolorum tradebatur. Sed iterum obstrepit hæreticus et negat eam vim benedictionis esse, vt commutet naturam panis. *Deus*, inquit, *benedixit piscibus dicens, crescite et multiplicamini, benedixit etiam quinque panibus,* neque tamen aut illi defierunt esse pisces, aut hij defierunt esse panes, sed vtrobique accessit quod prius non fuit, nihil autem eius quod fuerat, detractum est. Cur non igitur maneat in sacramento altaris, etiam post benedictionem verborum cælestium, natura panis ac vini? Nunc dicis aliquid, quod et mea responsione, et his auditoribus dignum existat. Audite igitur & summa cum
ala-

Gen. 1.
Ioan. 6.

cepto dedi quia ipse conuersionis & que nup̄ in sū facte sūpi

alacritate hijs quæ dicentur attendite.

Benedictionem à dicendo cognomina-

Benedi-
ctio.

tam esse quis ignorat? Dicere autē quū
in deo nihil sit aliud quàm facere (*quia*

Pfal. 148

ipse dixit & facta sunt, ipse mandavit &

creata sunt) profecto eadem ratione cū

deus creaturis benedixisse legitur, be-

neficium in illas collocasse intelligetur.

quod quia creaturæ sine aliqua sua mu-

tatione recipere non possunt, quoties

deus illis benedicendo benefacit, toties

illas in melius mutari fatendum est.

Hæc autem mutatio vtrum in ipsa rei

natura fiat, an etiam in ijs quæ rei ex-

trinsecus adueniunt, ex eo quod actum

dictumue commemoratur, sciri potest.

Benedicuntur pisces *vt crescant*, & panes

Gen. 1.

vt multiplicentur. Omnis autem accessio

Ioan. 6.

& multiplicatio, rem quæ augetur &

multiplicatur, in vetere natura cum no-

ua hac virtute potius manere, quam ab

illa mutari declarat. Omnis igitur diui-

signi-

cepto dedi quia pme conuersionis. & que nup. in su facte fup

DE TRANSVBSTAN-

significat, sed non semper substantiæ mutationem, nisi & hoc ex eo quod agitur, probari queat. Christus enim si tantum benedixisse panem diceretur, utique in melius mutatum fuisse panem ex eo ipso colligere liceret, non tamen in tota substantia fuisse mutatum. Nunc verò cum non tantum in toto genere benedixerit, sed suæ illius benedictionis certā quādam virtutē simul verbo declarans, simul opere perficiens, post acceptum panem palam pronunciarit, *hoc est corpus meum*, tanta per hanc benedictionem facta mutatio cognoscitur, quantum discriminis est inter panem triticeum qui prius est acceptus, & corpus Christi, quod postea per benedictionem conficiebatur. Hoc enim illud est quod Gregorius Nisenus ait, *Christum virtute benedictionis rerum quæ videntur naturā mutare*. Quodque D. Ambrosius scribit, *maiores vim esse benedictionis quàm naturæ, quia benedictione etiam natura ipsa muta-*

Matt. 26.

In orat. Catechet. De ijs qui in it. c. 9.

mutatur. Non enim omnis panis (inquit Augustinus) sed accipiens benedictionem Christi, fit corpus Christi. & Eusebius Emislenus, quando benedicenda verbis celestibus creaturae sacris altaribus imponuntur, antequam inuocatione summi nominis consecrantur, substantia illic est panis & vini, post verba autem, corpus & sanguis est Christi. Quid multis? Tantum valuit Christi benedictio quam in coena adhibuit, ut inde B. Cyrillus totam Eucharistiam benedictionis nomine frequentissime designarit, ut mirum non sit si benedictio quam Christus adhibuit in coena, dicens, hoc est corpus meum, effecerit ut panis propositus non minus beneficii dum in melius mutaretur acciperet, quam ipsa verba quae operandi animo proferebantur, exprimebant. Illa verò affirmant hoc quod in manus accipitur esse corpus Christi, quod etiam potest aliunde ostendi. Quemadmodum enim valde cognata sunt inter se vocare & dicere, ita

Exfermo
de verbis.
Euange.
apud Be-
dam.
1. Cor. 10.
Homi. 5.

Li. 4. ca.
15. 17. &
li. 10. ca.
13.

Vocatio.

ita

DE TRANSUBSTAN-

ita ferè eandem virtutem habent *benedictio dei & vocatio*. Nam vt dicèdo fecit, *quæcunque voluit, sic etiam vocat ea quæ non sunt tanquã ea quæ sunt*. Dicam, inquit, non populo meo, *populus meus es tu, & ipse dicet deus meus es tu*. Vocabo non plebem meam, *plebem meam, & nõ dilectam, dilectam, & nõ misericordiam consecutam, misericordiam consecutam: & erit in loco vbi dictum est eis, non plebs mea vos, ibi vocabuntur filij dei*. Quicquid igitur deus creaturam vllam vocauerit, hoc est nomen eius. *Sine pœnitentia enim sunt dona dei & vocatio*. Itaque vt sciamus, quid deus donauerit per vocationem, animaduertere oportet, quo nomine creaturam vocet. Si populum infidelem vocat populum suum, per illam vocationem de infideli populo, fidelem populũ facit: non substantiam populi mutans, sed voluntatem conuertens. Attendite enim verba dei, populo non suo dicit, *populus meus es tu*. Populus est, & cum alienus a deo est

&

cepto dedi quia pme conuersione. & que nup. in su facit supi

Ro. 4.
Osee. 7.
Rom. 9.
Gen. 2.
Rom. 11.
Osee. 2.

& populus est, cum ad deum conuersus est: Vt merito hæc vocatio dei, non mutauerit naturam populi, sed tantum de alieno & peregrino, suum ac domesticum fecerit. Contra vero si per nomen substantiæ alterius rem quampiam deus vocauerit, si dicit lapidi, *Panis es tu*, si aquæ dicat, *vinum es tu*, sine omni controuersia talis vocatio dei, non modo qualitatem sed & naturam eius rei mutat, cui nomen alterius naturæ imposuerit. Cum igitur in cœna panem vocauerit corpus suum, pœnitere illum de vocatione sua non potest, sed per ipsam illam vocationem, de pane corpus suum facit. Eodem spectant illa Irenæi verba, *qui est à terra panis, percipiens vocationem dei, iam non communis panis est, sed Eucharistia, duabus rebus constans terrena & cœlesti. Terrena propter solam speciem panis manentem: cœlesti, propter veritatem corporis Christi consecratione effectam quæ sub specie panis latet. Nam*

Math. 4.
Ioan. 2.

Cõt. her.
li. 4. c. 34.

C si panis

DE TRANSVBSTAN-

si panis substantia post consecrationem remaneret, frustra diceret Irenæus, panis percipiens *vocationem dei* iam non communis panis est. Etenim cum *vocatio dei* fecerit ut ne amplius sit communis panis: & ille vocarit eo nomine, non quòd sacram tantum qualitatem, sed quòd aliam sacratissimam substantiam significet: cum non dixerit, *hic panis est figura corporis mei*, sed post acceptum panem dixerit *hoc est corpus meum*, nomen substantiæ alterius veteri panis creaturæ attribuens: talis dei *vocatio* aut nihil operata est dicendo, vocandoque, aut id ipsum quod dixit & vocavit: ex eoque, de pane communi fecit non modo sacram panem, sed illum *verum panem dei qui de cælo descendit*. non tamen ita ut nihil terrenum supersit, sed ut manente specie panis, ipsa eius natura sit mutata. Quod cum fit, nec panis percipiens illam *vocationem dei* qua corpus Christi dicitur, est amplius communis panis, sed id

Damas.
cen. lib. 4.
ca. 14.

Ioan. 6.

cepto dedi quia pme conuersionis & que nup in su facit fup

id ipsum corpus quod nominatur: & Eucharistia duabus rebus constat, specie panis absque eiusdem naturali veritate, contraque veritate corporis, absque illius naturali specie. Tertullianus eodem modo Christum fatetur *& appellasse panem corpus suum, & panem fecisse corpus suum, dicendo, hoc est corpus meum.* Quod autem adiungit, *id est figura corporis mei,* nihil de veritate corporis Christi detrahit, propterea quòd ea tota oratio refertur, non ad nouum sacramentum Eucharistiæ, tanquam illa vocetur figura, sed ad panem, ea ratione qua ille oblatus, & comestus in sacrificiis naturæ, & legis, iam tum figurabat conficiendum (tempore Euangelij) Christi corpus ex materia panis, ac sub illius specie manducandum. De illa enim figura quæ fuit olim sub lege, non de illa quæ nunc instituebatur, Tertullianus loquitur, quæ etiam *veterem* figuram appellat. Sin ipsum hoc quod nunc instituitur, figura

Contra
Marcio.
li. 4.

Gen. 14.
Leuit. 2.

DE TRANSUBSTAN-

corporis Christi vocetur, non tamen illa figura vel ipse panis esse, vel in triticeo pane constitui potest, cum iam prius dictum sit, *Christum fecisse panem corpus suum*. Porro ut aër qui fit ignis, non amplius manet aër, ita nec is panis qui fit corpus Christi, triticeus panis amplius aut esse potest, aut dici debet. Itaque si figura in illo quod non est fundari aut constitui non potest, prorsus figura corporis Christi (si de nostra Eucharistia dici ponatur) non in pane qui factus est aliud, sed in corpore Christi quod iam nouo modo sub specie panis conficiebatur, collocanda est. Itaque omni modo & corpus Christi verè adest, cum id Christus de pane fecerit: & prior materia panis non manet quia *panem Christus fecit corpus suum*: Id autem ex quo noua substantia fabricatur, quis vnquam dixerit pristinam naturam conseruare? Talis igitur benedictio, & talis vocatio qua nouum nomen veteri creaturæ datur, dum

Lib. 4.
cōt.
Marci.

cepto dedi. quia pñe cōuersionis & que nūq̄ in sū facte capi

dum diuinitus aliquid fit, conuersionem
 substantiæ prioris & facit, & probat, id-
 que multis sacrarum literarum exemplis
 demonstratur. Quoties enim res quæ-
 piam prius nobis nota & familiaris, po-
 stea vel sensibus nostris, vel intelligentiæ
 alia natura esse manifestò apparet, spiri-
 tus sanctus in scripturis diuinis docet,
 modum quo ab vna re in aliam transi-
 tur, conuersionem esse nominandam.
 Vxor Lot viro suo probè cognita, subito
 dum post se respiceret apparere in sua
 forma desuit, & ibidem visa est statua sa-
 lis. Quid hac in re dicit scriptura? *Respi-* Gen. 19.
ciens vxor eius post se, versa est in statuam
salis. Dixit dominus ad Moysen: Quid Exo. 4.
 est quod tenes in manu tua? Respondit, & 7.
 virga: dixitque Dominus: *proijce eam in*
terram. Proiecit, & visus illi est colluber,
 ita vt fugeret Moyses. Quid ergo dicit
 sermo diuinus in hoc genere? *Et versa*
est virga in colubrum, & extendente ma-
 num Moysæ, caudamque eius apprehen-
 dente,

DE TRANSUBSTAN-

Exod. 7. *denre, versa est in virgam, Itidem percusso flumine erat cruor statim & sanguis in tota terra Aegypti, de hac historia quomodo loquitur verbum Dei? Aqua, inquit, fluminis versa est in sanguinem, & fuit sanguis in tota terra Aegypti. Ecce, quod fuerat antè aqua, factum est sanguis: modusque faciendi appellatur in sacris literis conuersio. Ministri nuptiarum in Cana Galileæ impleuerunt hydrias aqua vsque ad summum: & dicente Iesu (qui dicendo facit quæ vult) tulerunt Architriclino, qui cum gustasset, sponso dixit, seruasti bonum vinum vsque ad huc. Aqua igitur quam imposuerunt ministri, nunc postquam Christus dixit, appellatur vinum: Quid in ista causa dicit Euangelium? Gustauit Architriclinus aquam vinum factam. Nihil autem est aliud aquam vinum fieri quàm aquam in*

In Catechet. my-
stago. 4. *vinum conuerti. Vnde Cyrillus ait: Aquam olim Christus in vinum conuertit in Cana Galileæ, quod cum quandam habeat*

cum

cepto dedi quia pme conuersionis & que nuq in su facte capi

cum sanguine propinquitatem, facile in illum transmutatur: & eum parum dignum existimamus, cui credamus quòd vinum in sanguinem transmutet? Hæc Cyrillus Hierosolymitanus. In his igitur omnibus cum vna res alteri subito succedit, prior in posteriorem conuersa perhibetur. Panem Christus accepit palam, de illo incunctanter dixit, hoc est corpus meum. Quod verbum apud fideles, qui Christo per omnia credunt, plus habet momenti, quam si oculis corporeis viderent in locum panis ac vini, substitutum esse corpus Christi & sanguinem. Cum enim hoc sacramentum ministraretur non Pharaoni, aut Aegyptiis, non Iudæis aut Paganis, sed solis in Christum credentibus, atque etiam (vt Iustinus martyr testatur) baptizatis, & sanctè viuentibus: meritò illis idem est post panem acceptum audire hoc est corpus meum, ac videre in locum panis,

Matth.
26.

In Apo.
log. 2.

DE TRANSVBSTAN-

nis, corpus Christi substitutum. Cæ-
 terum si vel infideles corpus Christi su-
 bitò viderent adesse, vbi panis ante fue-
 rat, certè secundum naturæ lumen tene-
 rentur credere panem esse mutatum in
 corpus Christi: maximè vbi nulla esset
 de incantatione suspicio, nisi fortè Pha-
 rao non tenebatur miraculis per Moy-
 sen editis fidem adhibere, atque ideo
 iustè punitus non sit, quod supra om-
 nes magorum vires inaudita quædam
 fieri cernens, tamen diuinæ voluntati
 parere recusauerit. Licet ergo post con-
 secrationem videatur panis & vinum,
 tamen propter authoritatè dicentis, non
 minus indubitatè creditur adesse corpus
 & sanguis Christi, quàm si oculis cor-
 poreis corpus eius cerneretur. Nam
 quod B. Chrysostronus in Capharnai-
 tas dixit, Christum propterea prius
 fecisse miraculum de quinque panibus
*vt per illud non essent amplius increduli ijs
 quæ postmodum diceret, hoc idem potest*
 ad

Exod.
3.4.7.

In Ioan.
Hom. 45.

cepto dedi. quia pme conuersione. & que nup. in su. facte sibi

ad nostrum propositum accommodari: præsertim cum omnia miracula Christus in eum precipuè finem operatus fuerit, vt tandem soli ipsius verbo absque visibili quapiam operatione crederetur. Quo etiam in genere Apostolus dixit, *linguas in signum esse infidelibus, non fidelibus*: Ex eoque sequitur, vt panis qui prius aderat, in corpus quod nunc adesse pronuntiatur, per omnipotentiam verbi commutatus intelligi debeat, quamuis nihil tale videatur. Cur igitur in verbis Christi nulla mutationis facta est mentio? Quia Christus finem operis, non autem operandi viam in cœna demonstrare voluit. Ad necessitatem quippe sacramenti spectabat, vt corpus Christi, quod operatorio ipsius sermone conficiendum erat, apertis verbis pronuntiaretur. At modus conficiendi operandique vt exprimeretur, id nō tam ad institutionem mysterij, quam ad docendi rationem

1. cor. 14.

Cur mutationis mentio non est facta.

DE TRANSVBSTAN-

pertinebat. Quapropter vt facto ipso panis mutetur in corpus Christi, hoc proprium cœnæ dominicæ opus est, vt autem verbo mutatus dicatur, alterius est temporis atque instituti. Illud enim valdè notandum est, aliud esse rem quæ fit, aliud modum quo fit. Res potest describi & significari, absque eo quòd modus rei exprimat. Percussit Moyses

Exod. 7

fluuium & fuit sanguis. Ecce rem. *Versa est aqua in sanguinem.* Ecce modum rei. Poterat autem fieri vt aquæ fluuij, sanguis successisse commemoraretur, absq; eo quod vlla conuersionis mentio facta esset, quod ipsum in cœna fieri videmus. Non enim dixit Christus, panem verto in corpus meum, aut vinū in sanguinem, sed de pane re ipsa faciens corpus suum, dixit, *hoc est corpus meum*, rem & verbo faciens & simul factam ostendens, at modum faciendi Apostolos per spiritum sanctum docens, eumq; nobis ab Apostolis tradendum relinquens.

Quod

cepto dedit quia pme conuersionis & que nup in su facte fipi

Quod idem ferè in typo legis, ad nostram eruditionem contigisse animadverti potest: Ait enim Dominus ad Moysen, *Tolle virgam in manu tua, percutesque petram, & exhibit ex ea aqua ut bibat populus.* Fecitque Moyses ita. Percussit petram, & fluxerunt aquæ. Sed quo tandem modo factum est ut petra percussa fluerent aquæ? Ait alius Prophetæ: *Eduxit dominus aquas de petra, & eduxit tanquàm flumina aquas.* Constat igitur quid sit factum, sed modum facienti quæro. Vtrum enim de nihilo creatæ sunt aquæ illæ, an verò aperta petra è latere montis in apertum eductæ sunt, an alius quispiam fuit modus eas aquas producendi? Credimus omnes fluxisse aquas, & ad virgæ tactum fluxisse credimus. Eodemque modo audimus Christum dicentem Apostolis, *hoc facite in meam commemorationem.* Videmus Apostolorum successores virgam sumere, id est potestatem sacerdotalem, qua

Exod. 17.

Psal. 77.

Luc. 22.

DE TRANSVBSTAN-

qua & panem, & vinum percutiunt: statimque simul ac sonus verborum domini elementa percutit, fit nobis corpus & sanguis, pluit manna de cœlo, fluit aqua de petra, sed nondum intelligo *modum* quo fiat. Audiamus igitur Dauidē prophetam magnum, etiā modum rei nobis aperientem, cuius tamen explicatio à Moysē prætermissa est. Deus, inquit, *conuertit petram in stagna aquarum, & rupem in fontes aquarum*. Conuertit petram. *Conuersio* igitur vnius creaturæ in aliam fuit modus educendi aquas de petra. Ex quo Gregorius Nyssenus hanc rem admiratus dixit: *Miraculi non obliuiscar illius quo dura & solida lapidis natura, in aquarum conuersa molliciem, potus sitientibus facta est*. Habemus igitur & rem factam, id est aquas de petra eductas, & faciendi modum, eo quòd petræ durissimæ substantia in aquarum fluentia conuertebatur. Hoc nunc ad propositum nostrum accommodate.

Chri-

Psal. 113.

In vita
Moyfis.

cepto dedi. quia pme conuersione. & que nūq. in su facte capi

Christus petra est: non illa dura & saxea, sed ista mollis & aquea. Potest enim petra intelligi vel dum adhuc lapis est, & illa non dicitur Christus: potest etiã petra intelligi aqua illa in cuius naturam petra conuersa est, hæc autem petra Christus dicitur. Ait enim Apostolus, omnes eundem potum spiritalem biberunt. Bibebant autem de spiritali consequente eos petra: petra autem erat Christus. Illa, inquam, spiritalis, non illa naturalis: Illa quæ facta est potus, non illa quæ fuit lapis. Illa quæ sequebatur populum, non illa quæ mansit in monte Horeb. Ita & dominus Iesus panis est, non ille qui coquitur à pistoribus, non ille qui à Diaconis affertur ad altare, non ille qui primum sumitur in sacerdotis manus, sed postquam sacerdos verbo domini (quod virga ipsius est) percussit panem communem, educitur corpus Christi, num substantia panis in substantiam corporis commutatur. Porro Christus panis

1. Cor. 10.

Exod. 17.

DE TRANSVBSTAN

Ioan. 6.

Cypria-
nus de
cena do-
mini

panis noster est, non ille vnde factum est corpus Christi, sed iste, in quem conuersus est triticeus panis, *Hic enim est panis de caelo, panis verus, panis dei, panis* hic spiritualis est, non naturalis, factus est cibus mentis, non ventris, nec tantum manet in monte dei ad dexteram patris, sed sequitur nos in hac solitudine, vaticum nobis factus, donec perueniamus ad terram fluentem lacte & melle, vbi iam non sub inuolucro panis triticei panem vitæ comedemus, sed sine Sacramento facie ad faciem videbimus eum sicuti est, in propria, non solum figura, sed etiam substantia. Neminem spero iam dubitare, quoties post vnam rem naturæ lumine prius nobis cognitam, alia quæ specie differt, subito præter solitum ordinem aut palam succedit, aut à Christo perspicuè affirmatur, quin illa prior in hanc posteriorem conuersa & commutata dici debeat. Quod genus conuersionis in hoc Eucharistiæ negotio,

tio,

cepto dedi quia pme conuersionis & que nup in su facte supi

tio significante vocabulo maiores nostri appellauerunt transubstantiationem, quam qui negant, (omnes autem Lutherani & Zuingliani aut mutare opinionem, aut eam negare coguntur) ab illis quæro, quodnam Euangelium nobis proferunt, ubi panis & vinum aut à Christo aliquando promissum, aut in cœna datum, aut ab Apostolis manducatum, ac nobis traditum recensetur. Si enim ut aqua in veteri substantia post consecrationem baptismi manet; sic panis & vinum in priore natura post benedictionem verborum cœlestium consistunt (quam similitudinem isti urgere vehementer solent) debuit & promissio non minus de pane & vino fieri, quàm de aqua baptismi facta est: & comminationem eandem non recipienti panem & vinum oportuit apponi, quæ non loto aqua baptismatis, apposita esse cognoscitur. Ac ut dictum est, *nisi quis*
rena-

Collatio
 baptismi
 cum Eu-
 charistia.

DE TRANSVBSTAN-

- Ioan. 3. *renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto nō intrabit regnum cælorum*, ita dici oportuit, nisi comederit panem, & biberit vinum in commemorationem meam, non habebit vitam in seipso. Ut dictum est,
2. *qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit*, sic dici debuit, qui crediderit & panem comederit, ac vinū biberit, saluus erit. Ut in ipsa baptismi collatione dicitur, *ego te baptizo*, quod utique significat ego te lauo (nō est autem lotio naturalis quæ aqua naturali non fit) sic debuit in cœna domini dici, *ego te pane & vino pascō in vitam æternam*. Ut in baptismi collatione aqua nec nomē accipit nouum, nec tanta cautione custoditur, ut guttam aliquam illius in terram cadere nefarium putetur, ita oportuit nec panis viniq̄ue nomina mutari, nec sollicitè adeo caueri, ne mica fortè in terram caderet. Sin hæc omnia longè aliter se habent, si & promissio, & comminatio non de pane, aut vino, sed de
- cor-

cepto dedi. quia ipse coniugationis. & que nunq̄ in su facit sibi

corpore & sanguine Christi solo facta est: si dictum est, *operamini, non cibum qui perit* (panis autem & vinum comesta pereunt) sed *operamini cibum, qui permanet in vitam æternam: nec solum eum cibum qui est opus dei ut credamus in eum quem ille misit, quem cibum rota trinitas & ante aduentum Christi fidelibus dederat, & iam tunc dabat quando Christus adhuc turbis loquebatur, (dicebat enim, pater meus dat vobis panem de cælo verum, dat, inquam, hoc ipso momento) sed si præterea dictum est, operamini cibum permanentem in vitam æternā, quem filius hominis (posthac) dabit, nec tantum pro vobis in cruce, sed vobis ipsis dabit (in sacramento:) si explanandi gratia adiectum est, & panis (hoc est cibus) quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita: si comminatum est, nisi manducaveritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis, id est, carnem vitæ in corpore vestro (ut*

Ioan. 6.

Theophi-
lactus ibi-
dem in c.
6. Ioan.

D

Cyril-

DE TRANSUBSTAN-

In Ioan. 1.10.ca. 13. *Cyrellus ait,) si promissio facta est, qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: si confirmationis causa adiectum est ne Christũ parabolicè locutum putaremus (vt D. Chrysofomus annotauit) caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus: si effectus comestionis huius patefactus est, qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem in me manet & ego in illo: si ratio præsentia verissima per beatum Hilarium ex eodem Euangelio declarata est, dum verè sub mysterio carnem corporis sui sumentes, in nobis carnalibus manentem per carnẽ Christum habemus, eaq; conditione per eum viuimus, qua ille vnũ cum patre naturaliter viuit propter patrem in se naturaliter manentem: si panis hic qui Christus est, non minus verè manducandus significatur, quàm Iudæorum patres Manna in deserto manducarunt, hoc est, non solum corde, sed etiam ore: si qui hunc panem*

In Ioan.
Hom. 47

Lib. 8. de
Trinit.

Ioan. 14

cepto dedi quia pñe conuersionis & que nuq̄ in su facte supi

nem manducat, viuet in æternum ac propterea dici non possit, panem triticeum æternæ salutis causa simul manducandum esse: Si in hijs omnibus nihil prorsus de pane & vino commemoratum est: si cum ad ipsam cœnam veniretur, panis quidem & vinum sumebantur, sed neq; à Christo data, neq; ab Apostolis accepta leguntur, sed totum hoc quod tradidit dominus, esse corpus & sanguinem suum clamat: quæ hæc est impudentia vel dominum in promittendo sui oblitum, vel in præstando minus veracem profiteri? Nonne cū promissio præcessit, ac præstatio postea subsequitur, sic vnâ cum altera conferre, & comparare debemus, vt vtramque alteri lucem afferre statuamus? In panibus miraculum factum est: & in cœna mirabile opus de pane dominus fecit. Ibi visibile propter incredulos: hîc inuisibile propter fideles. Ibi à panibus ad sermonem de carne & sanguine

DE TRANSUBSTAN-

nem ventum est: hîc post acceptum panem, operatorio sermone pronuntiat, hoc est corpus meum. Capharnai

Iohan. 6.
Matt. 26.

dictum est, *dabo*: & nunc dicitur, *accipite*. Ibi, *caro mea est*: hîc autem, *hoc est cor-*

Iohan. 6.
Luce. 22.

pus meum. Ibi, *quam dabo pro mundi vita*: hîc, *quod pro vobis datur*. Ibi, *nisi manducaueritis & biberitis*: hîc, *manducate & bibite*. Ibi, duodecim soli cum Christo re-

Iohan. 6.
Iohâ. 13.

manferunt: hîc duodecim soli cû Christo discumbunt. Ibi vnus ex duodecim diabolus appellatur: hîc Satanâs intrauit in vnum ex duodecim. Et nunc tu vis aliud exhiberi, quàm promittebatur? Vis panem & vinum manducari quæ neq; ibi promissa, neq; hîc data pro nobis dici possunt? Verbum autê illud *Hic est, aut (hoc est)* quando promissionem præ-

Tertulia.
Li. 4.
côt. Mar.

cedentem consequitur, verbum est *re-*

præsens & exhibens id ipsum quod promissum erat. Qui Petrum in iudicio ficti promittit, tunc demû à vinculo quo tenebatur, liber, & solutus est, cum præ-

sentem

cepto dedi. quia pme coniugationis. & que nup. in su facit capi

sentem in iudicio Petrum exhibens, verè dixerit, hic est Petrus. Hoc idem à deo factum videmus in filio suo vnigenito, quem cum Patriarchis & Prophetis sæpissimè promississet, tandè exhibens eū, ait : *hic est filius meus dilectus in quo mihi complacui, ipsum audite.* quasi dixisset, hic est ille quem iam inde ab Adam promissum venturum. Hic ille est. Ego iam fidem liberaui, vestrum porro est ipsum audire. Nonne impudentissimus nunc videri deberet, si quis alium hominem præter filium dei per vocem patris ostendi affirmaret, cum ille dixerit filium hunc suum esse, ac nullam præterea nominauerit personam? Eodem planè modo cū Christus plurimis verbis carnem suam in cibum, ac sanguinem in potū promississet, tandem liberans fidem ait : *accipite, comedite, hoc est corpus meum. Bibite ex hoc omnes, hic est enim sanguis meus.* Panis vero & vinū vt neq; sunt promissa, neque dum in sua natura manent, pars ali-

Matth. 3.
& 17.

Iohan. 6,

Matth. 26.

D 3 qua

DE TRANSUBSTAN-

qua veri corporis & sanguinis Christi sunt, sic neq; post eiusmodi promissionem exhibita esse existimare debemus. Illa enim ad hoc erant necessaria, vt de his fieret corpus & sanguis, nō aut vt cū his aut in his fieret. Quēadmodū enim inter promissionē de aduētū Christi factā, & exhibitionē ipsius, id interiectum est, vt de Maria templū sibi ac domum sapiētia ædificaret, neq; tamen cū Christus ad Iordanē exhiberetur, simul cum virgine Maria exhibitus est, ita omnino inter promissionē carnis comedēdæ, ac præstationē, interuenerūt panis & vinū, nō vt simul cū carne exhiberentur, sed vt de illis caro fieret. Ait enim dominus, *hoc facite in meam cōmemorationem.* Facere autē significat nō modo agere, aut cōtēplari, sed etiā (vt Basilius magnus docet) opus aliquod, postquā operari quis desierit, post se relinquere. Postquā aut deus perfectis cælo & terra quieuit ab omni opere quod patrarat, nō ferè totū
aliquid

Prouer. 9

Luc. 22

1. Oratio
in Hex-
am.

Gen. 2

cepto dedi. quia pme cōmūgationis. & que nūq; in su facit capi

aliquid prorsus de nihilo creans, sed oīa
 quæ fecerat valdè bona, prudentissimè
 gubernās, & perficiēs: iā inde ab illo tē-
 pore siue naturalis, siue miraculosa dei
 operatio in faciēdo interuenerit, nūquā
 id vnde fit quippiā, in priore natura ma-
 net. Cū autē Christus post acceptū panē
 & vinū dicēs, *hoc est corpus meum, & hic*
est sanguis meus, subiecerit, *hoc facite in*
meā cōmemorationem, quid aliud facere
 iubet, quā corpus & sanguinē suū? adeo
 vt Diony. Areopagita propter hanc dei
 iussionē, dicat sacerdotē *diuinissima cōse-*
crare: Ambrosi. vero, *sanguinem effici qui*
plebem redemit. Hieron. *presbyteros Chri-*
sti corpus sacro ore cōficere. Chrysoft. *ean-*
dem oblationem quā dedit ipse discipulis, sa-
cerdotes modo quoq; conficere: deniq; Da-
 mascenus de isto ipso præcepto (hoc fa-
 cite) agens, corpus (inquit) & sanguis
 Christi, *omnipotēti eius præcepto, donec ve-*
niat efficitur. Quod si clarū est Christū
 iussisse, vt corpus & sanguis suus fieret,

Luc. 22

De Ec-
 def. hie.
 cap. 3

ἱερουργεῖν.
 De Sacra.
 lib. 4. c. 5
 In ep. ad
 Heliod.
 In 2. ad
 Timoth.
 cap. 2

Lib. 4.
 cap. 14

D 4 non

DE TRANSVBSTAN.

non utiq; iussit illa de nihilo fieri. Cur alioqui illa facturum panē & vinum, velut operationis materiā sumpsit? Cur ait Tertullianus, *fecit panem corpus suum?* Cur ait Ambrosius, *de pane fit caro Christi?* Cur Chrysostomus, *hic panis propter aduenientem ei spiritum, panis cœlestis efficitur?* Cur deniq; Hieronymus affirmat, *vinum consecrari in sanguinem?* Si ergo ex pane & vino, corpus & sanguis fiat, iam illa manere panis & vinū minimè possunt. Isto enim pacto corpus & sanguis Christi, de illis non fierent omnino, si id vnde fierent, non mutaretur: fieri autem iubetur, atq; vt fiât, nihil aliud præter panem & vinū accipitur. Ex illis igitur cum fiant, manere illa vnde fiunt in priore substantia non possunt, quia nec terra mansit quæ facta est Adam, nec os quod factum est Eua, nec sanguis Mariæ qui factus est Christus. At nunc instat Lutheranus acerrimè ac teneo te, inquit. Si enim ex pane & vino corpus Christi

Lib. 4.
cont.
Marc.
De Sa-
crament.
li. 4. c. 4.
In Ioan.
Hom. 44
ad Galat.
c. 5.

Gen. 1.
& 2.

LUC. 1.

cepto dedi. quia pme conuersionis & que nuq; in su facte capi

Christi ac sanguis fiat, quāquā panis
 & vinū in tota sua natura nō maneat,
 tamen materia saltem illorū manere de-
 bet, quæ neque generatur vnquā neque
 corrumpitur. Iā si materia panis & vini
 manet, tota substantia illorum in totam
 Christi substantiā nō mutatur, atq; ista
 ratione transubstātiatio non stabilitur.
 Ergo illud mihi nunc probandū est, ne-
 que materiam quidē panis & vini resta-
 re: si prius hoc admonuero, Lutheranos
 omnes vel ex hoc solo victos esse, quòd
 tota prior essentia panis & vini post cō-
 secrationē in vetere natura manere non
 possit, quod tamen illi summa cum per-
 tinacia hactenus defenderunt. Non
 autem oritur nunc primū corpus Chri-
 sti, vt opus ei sit materia quapiam vn-
 de generetur, sed iam olim Christus de
 spiritu sancto ex Maria virgine conce-
 ptus, materiam de illa sumptam *in me-*
lius ineffabiliter commutauit, faciens de
 purissimo sanguine mulieris, carnem &

Quòd ne
 materia
 quidem
 panis &
 vini ma-
 net.

Aug. lib.
 83.
 quæst.

D 5 sanguis

DE TRANSVBSTAN-

sanguinem filij dei . Quapropter cum hæc mutatio quæ in sacramento fit , ad generationem corporis Christi non requiratur, nulla profus causa est, cur vlla materia panis & vini supersit . Neque verò fit aliquid quod antè non erat, sed quod erat in se perfectissimũ , id hîc fit præsens per transubstantiationem. Cogitate igitur, atque acerrimis mentis vestræ oculis contemplantini , panem & vinum non in quamlibet rem, sed in ipsum Christi corpus & in sanguinem filij dei mutari debere . Recordamini deinde Christum , finita iam humili carnis suæ dispensatione , ad dexteram dei patris in cœlestibus assidētē, nec augeri, nec minui, nec omnino pati aliquid posse . Itaque cum positum sit hanc mutationem, qua de agimus, in Christi naturam fieri , quis ferat vt infima hæc materia panis & vini vel materiam carnis Christi iam immortalem expellat, vel simul cum ea maneat, perinde quasi
necesse

Ro. 6.
Acto. 7.

cepto dedi quia pme conuersionis & que nuq in su facte capi

necesse fit aut toties augeri Christum
nouæ materiæ accessione, aut toties pri-
ore sua materia spoliari, quoties panis &
vinum in corpus eius & sanguinem
consecrantur. Sin hæ sunt cogitationes
indignæ hominibus Christianis, & ta-
men verbum dei fallere non possit, quo
post acceptum panem dicebatur, *hoc est* Luc. 22,
*corpus meum, hæc facite in meam commemo-
rationem*: restat vt non modo essen-
tiam panis ac vini, sed materiam præte-
rea vniuersam in corpus & sanguinem
Christi transfirè credamus. Quibus ita
constitutis, id iam sequitur, vt ostenda-
mus, quàm accuratè veteres sacrificio-
rum figuras hæc noua transubstantia-
tio impleat. Ita ferè comparatum vi-
demus, vt cuiusque gentis publica sa-
crificia communem totius populi sta-
tum optimè significant, ac declarent.
Nec iniuria. Si enim lex commune præ-
ceptū, & communis reip. sponsio est, ad
cuius normã omnes ciues conformare se

DE TRANSVBSTAN-

se debent, atque illa tamē ipsa lex rebus
 sacris vsq; eō deseruit, vt præ illis propē
 omne ius priuatum videatur, solumque
 id publicum existat quod in sacris, in sa-
 cerdotibus, inque magistratibus (qui &
 ipsi sacrosancti habentur) consistit: si
 propterea D. Paulus dicebat, *translato sa-*
cerdotio necesse esse vt legis translatio fiat,
 quia videlicet sacerdotio lex vbiq; ser-
 uuit: si ergo in sacris ritibus & ceremo-
 nijs nullus est cultus excellentior sacri-
 ficio in quo summum honorem deo
 publicè deferimus: meritò qui ecclesiæ
 causam omnem (quæ potissimum in
 transubstātiatione hac exprimitur) scire
 vult, à sacrificio Christiani populi, de
 quo nunc agitur, cognitionis suæ initiū
 capere debet. Sacrificium autem eccle-
 siæ Christianæ (præter seipsam) nihil a-
 liud, quam corpus Christi est. De illo
 enim corpore, ipse Christus *ingrediens*
mundum dicebat, sacrificium & oblationem
(legis Moysaica) noluisti, corpus autem ap-
tasti

Heb. 7.

Heb. 10.

cepto dedi quia pme conuersionis & que nuq; in In facit capi

casti mihi. Quia pro illis omnibus sacrificijs & oblationibus (ait Augustinus) corpus eius offertur & participantibus ministratur. Itaque cum D. Paulus de verò dei cultu amplectendo, fugiendaque idololatria ageret, vt gentes dæmonijs, & nõ deo immolasse dixit, Iudæos autẽ deo quidem immolasse, sed per eam rem altaris sui, hoc est ciborũ in altari vmbatili oblatoꝝ participes fieri, non autem altaris veri, quod Christus est (*si quidem nos aliud altare habemus de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deseruiunt:*) Ita (vt etiã est apud D. Augustinum) secutus ostendit ad quod sacrificium debeant iam pertinere Christiani, dicens: *vt prudentibus loquor, vos ipsi iudicate quod dico. Calix benedictionis cui benedicimus nonne communicatio sanguinis Christi est? & panis quem frangimus nonne participatio corporis domini est?* quasi dicat, vt ex gentibus alij tauros Apollini, alij porcos Cereri mactant, ex
Iu-

De ciuit.
dei li. 17.

c. 20.

1. Cor.

10.

Heb. 13.

Contra
aduersar.
legis &
prophe-
tar. li. 1.

cap. 19.

1. Cor.

10.

DE TRANSUBSTAN-

Iudæis autem alij agnum, alij caprum, alij simulam deo immolant, & omnes cuiusque sacerdotij obseruatores de rebus oblatiis participant, & per illas cum eo cui offeruntur: sic nos Christiani corpus & sanguinem domini *in sacramento quotidie immolamus*, & per id cum Christo vnus panis, vnum corpus effici-mur. Hoc igitur sacrificium nostrum quod est corpus Christi, per *transubstantiationem* consecrari debuit, tum vt impleantur vetera naturæ, legisque sacrificia, quæ vsque ad Christi aduentum vacua erant & imperfecta, tum etiam vt totius mystici corporis Christi ad deum conuersio, & cum deo coniunctio, significante mysterio describatur. Sacrificia primum omnia siue illa interna tantum erant (vt pote cordis contriti & humiliati) seu etiã externa, (vt oblationes, & victimæ vel pacificæ, vel pro peccato) ante Christi aduentum imperfecta fuerunt & vacua. Nam qui ex fide per gratiam

Ad Boni-
facium.
Ep. 23.

Psal. 50.

Leuit. 6.

cepto dedi quia pme conuersione & que nunq in su facte sippi

tiam dei benè ac iustè operabantur, illis deerat fidei suæ perfectio, & complemētum, hoc est, *mediator dei & hominum*, 1. Tim. 2. homo *Christus Iesus* qui per sanguinem suum reconciliaret eos deo, fidemque de natiuitate ac morte ipsius tot ante seculis habitam, verè nascendo ac moriendo adimpleret. Non enim poterat *fides* Gal. 5. Actor. 4. etiam *per charitatem operans* absq; Christi morte, vel patris iram placare, vel ianuam regni cœlorum aperire. Quominus mirandum est, si externa sacrificia (*quæ internorum Sacramenta, id est, sacra signa erant*) multo magis inania ex se & vacua extiterunt. Quomodo enim signum & figura, ipsius veritatis conditionem superare poterat? Itaque vt illa interna fidei & charitatis sacrificia, initium quidem salutis per gratiam dei erant, sed consummationē non nisi per carnē Christi Iesu acceperūt: sic eueniebat in externis eorum figuris. Nā cū *initium* externorū sacrificiorū sit, materiā Externi sacrificij partes. 1. habere

DE TRANSVBSTAN-

2. habere quæ offeratur: *progressus* verò, vt ea materia per consecrationem in me-

3. lius mutetur: *finis* demum, vt sanctum opus quod ex illa mutatione efficitur, deum offerenti placatum reddere & *pro*

August.
de trin.
lib. 4. ca.
14.

viciosis mundandis possit offerri: eatenus vetera sacrificia profecerunt, vt & rem habere offerendam, & oblatam aliqua ex parte mutare possent. Agnum quippe oblatum poterant mactare, adolere, comedere, denique ex agno aliud quiddam quod agnus non esset facere. Sed cum debuerit sacrum opus per illam mutationem effectum ad rem longè meliorem & ipsum peruenire, & offerentes perducere, hîc miserè deficiebant omnia & rerum anima carentium, & brutorum animalium sacrificia. Nam similia per ignè in cineres, agnus per mactationem redigitur in cadauer. Quæ utilitas in his operibus vtrisque? Quis dubitat quin melior sit farina triticea, quàm

Eccle. 9. cineres aridi? melior *vel canis viuus quàm etiam*

cepto dedi. quia pme conuersionis & que nup in su facit capi

etiam leo mortuus? Quid ergo in his rebus significatum est? Vtique nec aliqua victima carere homines posse, neque presente contentos esse: qualem habent afferunt, vt meliorem offerendo obtineant. Hinc illæ tot mutationes. *Occiditur animal, occisum in frustra diuiditur, diuisum comburitur, combusti cineres offeruntur extra castra, sed nondum quies, nec enim vel sic inuentum est quod quærebatur. Quis ergo finis mutationum, aut vnde spes quietis? Sine controuersia de cælo expectanda est. Cuius rei typus olim fuit propositus, dum res oblata, per flammam diuinitus excitatam, in meliorem hostiam conuertebatur. Per illam quippe inflammationem respexisse dominus creditur ad Abel & ad munera eius. Per illam ascendit ignis de petra & carnes azimosque panes Gedeonis consumpsit. Per illã ad Salamonis preces ignis descendit de cælo, & deuorauit holocausta & victimas. Deniq; me-*

Leuit. 1.
& 6.

Gen. 4.
Hieron.
in. quæst.
heb.

Iud. 6.
2. Par. 7.

E mo-

DE TRANSVBSTAN-

3.Reg.18 moria tenere vos arbitror quid Elias egerit in monte Carmeli .Aedificauit de lapidibus altare in nomine Domini, (prorsus eiusmodi qualia nunc ab hæreticis passim diruuntur) *diuisit per membra bouem, & posuit super ligna, & fudit aquam super holocaustum tribus vicibus, cumque iam tempus esset vt offerretur holocaustum ignem de cælo petens, domine (inquit) deus Abraham, & Isaac, & Israel ostende hodie, quia tu es dominus deus. Cecidit que ignis domini, & vorauit holocaustum, & ligna, & lapides, puluerem quoq;, & aquam quæ erat in aqueductu, lambens. Quod cum vidisset omnis populus, cecidit in faciem suam & ait: dominus ipse est deus, dominus ipse est deus. Ergo de cælo ignis expectandus est qui terrenam nostræ oblationis materiam absumat. Omnia enim ista in figuram contingebant illis. Venit igitur de cælo cælorum, de sinu patris filius dei carnem accipiens de Maria, eamq; in cruce*
per

Ignis de
cælo.

1.Cor.10

cepto dedi quia ipse conuersionis & que nunq; in su facit capi

per mortem deponens, tertia die mortem vita gloriosa commutavit, eo sacrificio patris iram iustissimè placans, nos deo reconcilians, januam cœli aperiens, beneficia nova nobis impetrans, gratia-
 q; pro impetratis perpetuò agens, adijciens infirmæ naturæ supe abundantē gratiam, mortuæ legi spiritum viuificā-
 tem, infidelibus fidem, fidelibus perfe-
 ctionem, ac *finem fidei salutem animarum.*
 Ac sic quidem sacrificijs internis cōsul-
 tum est. Sed quid? Externa sacrificia nū-
 quid etiam suam perfectionem non ob-
 tinuerunt? Absit, vt non obtinuerint,
cum nec iota vnū, nec vnus apex præterie-
rit ex lege, donec omnia fuissent facta, quā-
 toq; magis ius naturæ quod apud om-
 nes idem, nulliq; mutationi obnoxium
 censetur, à Christo sartum tectum per
 omnia est conseruatum, ita vt & exter-
 num aliquid, propter ius naturæ, & id
 perfectissimum propter aduentū Chri-
 sti deo sacrificari oporteat, qui solus

Ioan. 19

Rom. 5

Coloss. 1

1. Pet. 1

Matth. 5

DE TRANSVBSTAN-

Augu. de vetera sacrificia per meliorem sacerdo-
 ciuit. dei. tem in melius mutanda prædixit. Cum
 lib. 10. enim vel maximè obligemur ad nomē
 cap. 17 dei publico sacrificij cultu palam confi-
 Philo. in tendum, cui (vel Philone attestante) is
 lib. de vi- honor necessariò deberetur, etiamsi ni-
 ctimis. hil ab eo expectaretur gratiæ: cumq; &
 omnes Patriarchæ *quæ de manu domini*
 1. Paral. *acceperant, eorum primitias ei dederint*, &
 29. *Propheta David familias gentium (quas*
 Psal. 95 *non nisi tempore noui testamenti con-*
uertendas præuiderat) inuitet ad afferen-
 Malach. *dum domino gloriã & honorem*, & Mala-
 cap. 1 *chias aperte denuntiet magnum esse no-*
men domini in gentibus, & in omni loco sa-
crificari & offerri uomini eius oblationem
mundam: vtrum nos, illæ gentium fami-
 Gen. 4. 9 *liæ de quibus Prophætæ prædixerunt,*
 22. *ius illud naturale (quod auctore deo ac-*
 3. Reg. 18 *cepimus, haufimus, imbibimus, quo A-*
bel, Noe, Abraham, Helias vt exterius
deo sacrificarent adducti sunt, quod
mutari nunquàm potest, ac ne defice-

re

cepto dedi quia pme conuersioni & que nuq in lu facte fipi

re quidem) nos in Christo regenerati post tot accepta beneficia statuemus illud innatum ius eijciendum ex animis nostris, atq; è republica Christiana exterminandum? Cumq; bellum deo (more gigantum) intulerimus negantes illi honorem & cultum externi sacrificij, in Christum præterea, tanquam id ille prohibuerit, eius rei causam aut potius culpam conferemus? Quasi vero perfectissimum illud sacrificium quod semel in cruce oblatum credimus, aut sine testimonio in Ecclesia dei sit relictum, aut quicquid illud erit quod tantam oblationem publicè annunciabit, non debeat ob eam ipsam rem sacrificiū & dici & esse. Nam si rationē publici sacrificij verè cōsecuta sunt quæcunq; ab hominibus pijs in prophetiā futuræ mortis Christi celebrata sunt, quantò iustus ea religio quæ ab ipso Christo in ipsius mortis annuntiationem instituitur, omnino sacrificium censeretur atq;

DE TRANSUBSTAN-

- existimari? Nam tamen Christi in
 cruce moriens vna oblatione consumma-
 uerit in æternum sanctificatos, tamen
 quemadmodum eo sacrificio non fecit
 vt non peccaremus omnino, sed vt do-
 lentes de peccatis, veniam per ipsius
 sanguinem in fide ac dilectione dei cõ-
 sequamur: sic neque vnicum illud cru-
 entum sacrificium impedit, quo mi-
 nus inuenta hostiæ semel mortuæ,
 nunc autem in æternum viuentis ob-
 latione, mortis beneficium nobis quoti-
 die peccantibus etiam quotidie dispen-
 setur: præsertim cum Christus manens
 sacerdos in æternum secundum ordinem
 Melchisedech, & habere necessario debeat
 quod in æternum, id est vsq; ad consumma-
 tionem sæculi offerat, & id nihil aliud esse
 queat præter vnicam illam pro peccatis ho-
 stiam, quæ per mortem in gloriam cœle-
 stem intrauit, vt talem haberemus pon-
 tificem qui sedens ad dexteram dei mi-
 nister etiam esset sanctorum. Nam in ho-
 dier-

Heb. 10.

1. Ioan. 1.

Ambrosi.
de sacra.
li. 4. c. 6.
& lib. 5.
cap. 4

Heb. 8

Oecume.
in. c. 5. ad
Heb.
Philip. 2

Heb. 8

ἀετοῦργός

cepto dedi quia pme conuersione & que nuq in lu facte fipi

diernum dieni Christus ministrat sanctis (hoc est Christianis qui vocati sunt sancti) vt cætera gratiæ sacramenta, sic etiam corporis & sanguinis sui hostiã. de qua post acceptum panem ipse dixit, *hoc est corpus meum quod pro vobis datur,* Luc. 22
hoc facite in meam commemorationem. Itaque D. Chrysofomus omnia pontificatus legalis ornamenta, magnumq; illud Helix sacrificium *leuia merito nominavit præ ijs quæ gratiæ tempus nobis aduenit, dum conspiciamus dominum immolatum, sacerdotem sacrificio incumbentem, ac preces fundentem, tum verò turbam circumfusam precioso illo sanguine intingi ac rubeferi. O miraculum, O dei benignitatem qui cum patre sursum sedet, in illo ipso temporis articulo omnium manibus pertractatur, fitq; id conspicientibus circumstantium omnium oculis. Adest sacerdos non ignem gestans, sed spiritũ sanctũ: is preces diuturnas fundit, non quòd flamma cælius dilapsa, sacra apposita absumat, sed vt gratia in*

De Sacerdotio. li. 3

DE TRANSUBSTAN-

sacrificium influens, per illud ipsum omnium animos inflāmet. Notate verba Chry-
 sostomi. Gratia dei velut flamma quæ-
 dam celestis in sacrificium influit, ac
 postea non per fidem solum & charita-
 tem, sed *per illud sacrificium quod est cor-
 pus Christi, nostros animos inflamat &*

Ambro-
 sius de ijs
 qui mit.
 cap. 9

purgat. Iam vero D. Ambrosius idem
 exemplum Helix ad rem nostram accō-
 modans, *si tantum (inquit) valuit sermo*

*Helix, vt ignem de celo deponeret, non va-
 lebit Christi sermo vt species mutet elemen-
 torum?* Cum igitur essent & vera cordis
 & typica corporis sacrificia, cum solus
 Christus omnia in seipso tam in corde
 quàm in corpore per crucem adimplef-
 set, vt quæ in ipso erant plenissima, in
 corda & corpora nostra de ipsius ple-
 nitudine redundarent, in ea nocte qua
 tradebatur externum Ecclesiæ sacrifi-
 cium instituens, *novi testamenti novam*

Irenæus
 li. 4. c. 32

*docuit oblationem, vbi & panis & vinum
 in corpus & sanguinem suum conuer-*

teren-

cepto dedi quia pme conuersione. & que nuq. in su facit capi

terentur, & nos illa eadem tam corde
 per fidem, quàm corpore per sacramen-
 tum accipientes, ad ipsius imaginem per
 hæc mysteria transformati, viueremus
 in ipso, & per ipsum, *iam non nos, viueret
 autem in nobis Christus*. Ecce finem ab
 omnibus externis sacrificijs expetitur,
 ac iam tandem in vno solo eorum ge-
 nere perfectissimè adeptum. Noluit e-
 nim tanta victimarum varietate Eccle-
 siam suam deus onerare, quanta in ve-
 tere synagoga ad populum duræ cerui-
 ris comprimendum imponebatur, sed
 mundissimam speciem ex omnibus, &
 paratu facillimam deligens, dum panis
 & vinum aqua mixtū in corpus & san-
 guinem suū conuertuntur, æterni sacer-
 dotij veritatem sub magni sacerdotis
 Melchisedech Sacramentis, & infideli-
 bus hæreticis occultavit, & fidelibus
 Christianis exhibuit, *ijs qui ex fide sunt
 Abrahamæ, qui benedicentur cum fideli A-
 braham*. Atque hæc est causa cur sacer-

Augu. in
 epi. ad la-
 nuar.

Gal. 3

DE TRANSVBSTAN-

dotiū Melchisedech adeò mirificè præ-
latum sit cæteris omnibus, quia hoc so-
lum materiam suæ oblationis, hoc est
panem & vinum in longè optimam ho-
stiam conuertere per Christum potuit,
atq; ita vero externi sacrificij sine (qui
est corpus Christi) diuinitus impetrato,
mansurum erat in vetere specie, ac noua
veritate in æternum. Nam quæ insania

- Gen. 14. est, negare id quod gestum est à Mel-
chisedech, figuram cœnæ dominicæ
1. extitisse? *Melchisedech* enim sacerdos
Heb. 5. dei summi fuit: & *Christus* dei summi
2. summus est sacerdos. *Ille* panem & vi-
num protulit: *hic* panem & vinum ac-
Matt. 26. cepit. *Ille* benedixit, & *hic* benedixit.
3. Marc. 14. *Ille* benedicendo obtulit Abram deo,
4. cum diceret, *benedictus Abram deo excel-*
Gal. 3. *so: & hic* benedicendo obtulit deo vni-
cum illud semē Abrahæ secundum car-
nem (quod est corpus suum) dicēs, Hoc
est corpus meum. *Ille* gratias egit deo
5. pro Abrahæ victoria per ipsum victoris

cor-

cepto dedi quia pme conuersione e. que nūq. in su facit capi

corpus quod propè in manibus tenens dicebat: *benedictus deus quo protegente hostes in manibus tuis sunt.* Et hic, gratias egit deo pro victoria tua contra mortem & diabolum, in ipso illo corpore quod diabolum vicerat, dicens: *hoc est corpus meum quod pro vobis datur.* Ille quamvis panem & vinum protulerat, tamen viso semel Abraham (quasi occurrente meliore hostia) ipsi statim benedixit, nec vlla amplius panis aut vini facta est mentio, quia Christus à pane & vino quod accepisset, in illam longè meliorem carnis suæ hostiam quæ est ex semine Abrahamæ, ita erat per benedictionem transiturus, ut panis & vini substantia deinceps non manerent. Ille panem & vinum obtulit quidem velut sacerdos dei altissimi, sed tanquàm sacrificij non finem, sed materiam, quæ mutari deberet in carnem Abrahamæ, sicuti verissimè in illam mutata est, cum Abraham panem illum comedens, vinumque bibens

eam

Gen. 14.

Luce. 22.

6.

7.

DE TRANSUBSTAN-

eam in proprij corporis substantiam
 conuerit. Nam & ^a Philo Iudæus &
^b Iosephus & ^c Clemens Alexandrinus,
^d multiq; præterea testantur Abraham
 comedisse illa que offerebantur à Mel-
 chisedech. ^d Cibus autem amittens spe-
 ciem suam, in corpus comedentis verti-
 tur. Itemque Christus cum accepisset
 panem & vinum velut materiam vnde
 sacrificium suum fieret, ea conuertit in
 frumentum electorum atq; in vinum quod
 generat virgines, in corpus videlicet ac
 sanguinem suum. Nō quòd panis com-
 munis (ait Nyssenus) dum comeditur à
 Christo, eo progrediatur vt verbi corpus e-
 uadat, sed statim per verbum in corpus mu-
 tatur, vt dictum est à verbo, quoniam hoc
 est corpus meum. Quod enim Melchi-
 sedech non nisi per comestionem A-
 brahæ obtinuit, vt in carnem illius illum
 suum panem & vinum transferret, id
 Christus implens veritatem præfiguratae i-
 maginis, ore solo ac verbo perfecit, vt ip-
 sum

^a. In lib.
 de Abra-
 ham.

^b. Antiq.
 Judai. li.

1. cap. 10.

^c. lib. 4.

Strom.

^d. Aug.

li. 83.

quæst. 73.

Zacha. 9.

Nyssenus
 in orat.

Catech.

Cyp. lib.

2. ep. 3.

cepto dedi. quia pme conuersione. & que nup. in su facit rpi

sum esse fabricatoris mundi filium (hoc est Irenæus.
verbū dei per quod lignum fructificat) & lib. 4,
dicamus & credamus : dum constat nobis, cap. 34.
eum panem in quo gratiæ actæ sunt, corpus
esse domini nostri, & calicem sanguinis eius.
 Debit enim veritas vmbra superare,
 nō tam in operādi modo, quā in re ipsa.
 Dum Melchisedech obtulit Abraham 8.
 deo, etiam hostia quæ offerebatur (hoc
 est ipse Abraham) seipsum secreta pieta-
 te obtulit, eiusdem precij victimam, siue
 illā vt visibiliter à Melchisedech, seu il-
 lam, vt inuisibiliter ab ipso Abraham of-
 ferebatur, estimamus. Eadē quippe fuit
 vtroque res. *Et Christus dum ex pane*
facit corpus suum, fit vt eadē hostia quæ
ferebatur in manibus Christi, quando com- August.
mendans ipsum corpus suum, ait, hoc est cor- in psalm.
pus meum, nec minor sit in veritate natu- 33. conc. 1
ræ illo ipso qui accepit in manus suas quod
norunt fideles, & ipse se portabat quodam- In Conc.
modo : nec minore pietate se offerat deo 1. Psalm.
in cœna inuisibiliter, quā visibiliter in 33.
 cruce

cruce

DE TRANSUBSTAN-

9. cruce obtulerat, quia prorsus idem est
 utrobique Christus. Abraham licet non
 minorem hostiam obtulerit deo quàm
 Melchisedech (quia eadem prorsus ob-
 tulit) tamen ideo (ratione mysterij) mi-
 nor dicitur: quia Melchisedech prolato
 pane & vino benedixit ei. Minus est au-
 tem quod benedictionem accipit quàm
 quod illam impartit. Ita & Christus cū
 sit idem sacerdos, & idē sacrificiū, siue
 in sua specie, seu in sacramēto corpo-
 ris & sanguinis sui perpēdatur, tamē ideo
 sacramentum Eucharistiæ, figura, sym-
 bolum, & signum Christi dicitur, quia
 hoc mysterium de pane & vino per be-
 nedictionem verbi cœlestis confectum,
 sub aliena specie Christum ideo conti-
 net, vt quid in sua fecerit *fideli ore & cor-
 de ipsum* verè manducantes, & recorde-
 mur intelligibiliter, & participemus de
 spiritu eius vtiliter. Hic autem præsentia
 modus minor quodammodo est ipsa
 Christi veritate, præsertim illa visibili
 &

Procopi-
 us Gaze-
 us in
 Gen. c. 15
 Heb. 7.

cepto dedi. quia ipse conuersionis & que nunq̄ in hi facte capi

& gloriosa. Quæ cū ita se habeant, nullo modo audiendi sunt qui vel negant ea quæ gerebātur à Melchisedech erga Abrahamā, ad nostrū sacrificiū pertinere: vel D. Paulū putāt cū de sacerdotio Melchisedech tractaret, nūquā de hoc mysterio ullū verbū protulisse. Nā vt omittā quòd Apostolus præfatus sit *grandē ei sermonē esse de Melchisedech, & ininterpretabilem ad dicendum, quoniā Hebræi facti essēt imbecilles ad audiendum* (quæ verba D. Hieronimus ad Sacramentū Eucharistiæ retulit) etiā apertè dictū est, quòd *Melchisedech ipsi Abrahamā qui habebat repromissiones, benedixit. Sine vlla autem cōtradictione quod minus est à meliore benedicitur.* Porro in illa benedictione per quā Melchisedech & benedixit Abrahamæ, & per illū ipsum Abraham benedixit gratiaque egit deo, in illa inquā typica benedictione, significabatur semē Abrahamæ, post panis & vini prolationē, in nostris mysterijs cælesti quadā benedictione cōsecrandū: quo

Gen. 14.

Heb. 5.

In. Ep. ad Euagri-um.

Heb. 7.

DE TRANSUBSTAN-

a. Lib.2. quo^a D. Cyprianus^b Hilarius^c Augu-
 ep.3. stinus &^d Eusebius Emisenus respexe-
 b. De sy. runt, dum Melchisedech non proferen-
 nodis. tem modo panem & vinum, sed etiam
 c. In psal. 33. benedicientem Abrahamæ, significanter a-
 d. Hom. 5. in Pa. nimaduertunt. Ut per Melchisedech sa-
 scha. cerdotem (inquit Cyprianus) benedictio
 Cyp. li. 2. ep. ad Ce circa Abraham possit ritè celebrari, præ-
 cilium. cedit antè imago sacrificij in pane & vi-
 no scilicet constituta: Quid potuit di-
 ci planius? Imago sacrificij est in pane
 & vino, propter eorum speciem atque i-
 maginem in sacrificio nostro permanē-
 tem. At veritas eiusdem sacrificij cōsti-
 tuitur in benedictione circa Abraham,
 ob semen illius quod sub imagine panis
 & vini reipsa nobis omnipotentia verbi
 exhibetur. Quomodo autem ex bene-
 dicto semine, & præfigurata imagine
 vnicum ecclesiæ sacrificium conflare
 posset, nisi quia panis & vini substantia
 sic transit per operatorium dei sermo-
 nem in corporis Christi substantiam,

vt

cepto dedi quia pane conuersioni & que nunq in factu capi

vt nihil præter imaginem panis & vini
 supersit, sub qua Christus benedictum
 illud semen Abrahæ, & patri incruentè
 offeratur, & nobis in cibum detur. Pa-
 nis ergo & vinum Melchisedech muta-
 ta sunt, in meliorem Abrahæ substan-
 tiam. Ipsum verò Abraham de hostibus
 iam triumphantem Melchisedech ob-
 tulit deo absq; vlla alia mutatione, im-
 maculatam victimã, sacrificium incruẽ-
 tum, rationabilem & viuentem hostiã,
 mundissimam oblationem. Quid hoc
 tandem est? Omnia sacrificia per con-
 uersionem mutationẽq; fieri diximus,
 & nunc à summo sacerdote Melchise-
 dech summus patriarcha Abraham of-
 fertur deo, illæsus, incolumis, integer?
 Vnde hoc tam nouũ sacerdotij genus?
 Nolite errare. Hæc propter ipsum Abra-
 ham facta non sunt, sed propter Chri-
 stum quem in lumbis Abrahæ Melchise-
 dech per spiritum sanctum providebat tum
 in crucis ignominia victurum hostes

Theodo
 re. in Psal.
 109.

F (qui

DE TRANSVBSTAN-

(qui captiuum abduxerunt fratrem suū Lot , genus humanum) tum ab illa victoria reuertētem, ipsa corporis sui præsētia finem omnibus cruentis hostijs impositurum , dum panis & vini substantiam per cōsecrationem in seipsum iam immortalem , atque immutabilem mortisq; & inferni victorem conuertens, illo modo maneret sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech . Species quippe exterior panis & vini eadem semper manet vt significetur hoc esse sacerdotij genus quod tãto ante prædictum fuit, vtq; omnes huius incruēti sacrificij hostes penitus sint inexcusabiles. Hæc est illa holocausti victima, vbi nulla rei oblatae pars inconsumpta ab igne diuino relinquitur, *præter solam pellem* , hoc est, præter panis & vini speciē, quæ tamē ipsa pellis vt in lege consumebatur igni extra castra, sic etiã ipsa panis & vini species post peractum sacrificiū ab ijs consumitur qui

sacræ

3.

Leuit. 4
& 7.

cepto dedi. quia pme cōsecrationi. & que nūq; in facti capi

sacræ mensæ communicant . Ac sanè cum in omnibus sacrificijs aliqua mutatio semper interuenerit , in singulis autem eo maior , quo sacrosanctius victimæ genus immolatum esset , eaque de causa in holocaustis longè maxima mutatio fieri soleret , dum tota hostia igne consumeretur : certè ubi Christi corpus & sanguis offeruntur (quibus nihil maius in toto genere sacrificiorum cogitari potest) ibi necesse est longè maximam interuenire mutationem , ita ut ne materia quidem ipsa panis & vini supersit , sed tota utriusque substantia velut ab ingenti flamma diuinitatis Christi correpta , in carnem eius & sanguinem penitus absorbeatur . Qua quidem ex re tum Christi diuinitas vel maximè cernitur , tum Ecclesiæ ad ipsum conuersio aptissimè exprimitur , quæ erat postrema huius mæ orationis pars . Manifestatio deitatis Christi ex nulla re magis effici-

De consecrat. distinct. 2. Nihil.

DE TRANSVBSTAN-

tur, quàm ex ista mirabili transubstan-
tiatione quam quotidie in sacramento
Eucharistiæ, verbo suo ipse operatur: id
quod non obscure in Moyse adumbra-
tum, apertius ab Elia prædictum est.
Nam cum virga Moyfis in serpentem
versa esset, ac iterum serpens in virgam:

Exod. 7 *reddens, ut credant, inquit, quod apparue-
rit tibi dominus deus patrum tuorū. Qui-
bus verbis docet & per miraculum con-
firmendam esse domini apparitionem,*

& id miraculum in conuersione rerum
fore collocandum. Vt igitur credant om-
nes homines quòd apparuerit dominus
in carne hominis, oportuit miraculum
aliquod in conuersione rerum consti-
tui. Nunquid enim Moyfes in figura

Deut. 18 *Christi non præcessit, cum diceret, Pro-
phetam de gente tua, & de fratribus tuis si-
cut me, suscitabit tibi dominus deus tuus,
ipsum audies? Vt igitur Moyfes figura
Christi fuit, sic dum Apostolatū suum*

pro-

cepto dedi quia pme conuersionem & que nup in facti capi

probat per miraculosam conuersionem
 virgæ in serpentem, interim significat
 Christi missionem in carnem, per simi-
 le conuersionis miraculum fore conte-
 standam. Deinde nunquid Elias victi-
 mæ suæ mutationem per flammam quæ
 de cælo descēderet, petens, causam eius
 rei non addidit, *vt discat populus iste quia* 3. Reg. 18
*tu es dominus deus, & tu conueruisti cor eo-
 rum iterum?* quasi dicat, conuersio vni-
 us rei externæ in aliam diuinitus facta,
 docebit & Christū esse dominum deū,
 & cordium conuersorem fore, cum in
 terris apparuerit. Quis autem nescit, se-
 cundum Apostoli sententiam, *apparuis-* Tit. 2
se gratiam dei saluatoris nostri omnibus ho-
minibus, erudientem nos vt abnegantes im-
pietatem & secularia desideria, sobriè, &
iustè, & piè viuamus in hoc sæculo, vt con- Acto. 26
uertamur à tenebris ad lucem, & de potesta-
tè Satanae ad deum. Illam itaque exter-
 nam apparitionem Christi, & internam
 cordium conuersionem oportet con-

DE TRANSVBSTAN-
testatam reddi per mirabilem ali-
quam rei externæ, sed occultam ta-
men illius, & secretam conuersio-
nem in meliorem substantiam. In
nouo autem testamento CHRISTVS
fecit aquam vinum. Cur tandem?
Vtrum ob eam præcipuè causam vt
biberet Architriclinus? An potius vt
is, & alij conuiuæ bibentes, darent
gloriam deo, & crederent in IESVM
CHRISTVM quotquot doctri-
nam eius recipere vellent. Ait e-
nim Euangelista, *& manifestauit glo-
riam suam: & crediderunt in eum dis-
cipuli eius.* Sed quo tempore fecit IESVS
hoc miraculum? Nonne quando
primum se manifestauit? Hoc fecit in-
itium signorum IESVS in Cana
Galilee. Initium signorum per quæ
manifestatur IESVS, à creatura-
rum conuersione in prandio nuptiali
factum est, & finis signorum, in cœ-
na Paschali, constituitur in creatura-
rum

Joan. 7

cepto dedi quia pme conuersionem & que nup. in In facte fipi

rum conuersione . Ibi vt crederent discipuli , hîc , vt fidei augmentum & nutrimentum perciperent . Sed quid habet creaturarum ista conuersio commune cum fide , & cum gloria CHRISTI manifestanda ? Primum illa sunt miracula maxima , quæ maximam operantis potentiam ostendunt . Operatur autem deus & interius in rationali creatura , & exterius , tum in illa , tum in alijs ratione carentibus . Hoc autem Dei opus in creaturis maximum intelligitur , quod totam rei penetrat substantiam & non solum qualitatem afficit . Deus igitur quando cuncta creauit ex nihilo , quando angelos , & homines effecit capaces visionis Dei , dans illis iam tunc dona gratiæ , daturus præmium gloriæ si perseuerarent in officio , & obedientia erga ipsum , tunc opus fecit interius exteriusque proprium Dei , dum totam rei substantiam de nouo

DE TRANSVBSTAN-

effecit atque ornauit. Cum autem homo lapsus in peccatum, *dereliquisset fontem aquæ uiuentis*, restabat aliud opus faciendum, tantò maius illo primo, quantum interest vtrum quis operetur nemine sibi repugnante (quemadmodum deus fecit mundum) an verò in operatione sua habeat aduersarium. Nam Christus in mundum missus vt hominem reduceret ad deum, habuit ipsam creaturam suam sibi aduersantem, quæ liberum arbitrium quod ei deus ad honorem donauerat, deo impotenter opposuit, *diligens magis tenebras quàm lucem*. Cum igitur homo esset per Christum conuertendus ad deum, (quod nõ minus magnum est miraculum quàm hominis & mundi totius creatio) sapientia dei illo genere miraculi voluit ad homines conuertendos vti, quod instituto suo maximè respondebat. Ob quam causam in rerum conuersione oportebat summam gloriæ Christi mani-

Ierc. 2

Ioan. 3

cepto dedi. quia pme conuersioni. & que nup in hi facit fup

manifestationem collocari. Nam cum
deus requieverit die septimo ab omni opere Gen. 2.
quod patrauit, & ideo filius dei noluerit
 creare totam alicuius rei substantiam de
 nouo, sed potius uti creaturis patris sui
 ad gloriæ suæ manifestationem, (ut ne
 patri aduersarius, aut noui dei præco vi- Tertull.
 deretur) illud restabat, ut vnâ totam cont.
 creaturam in aliam diuinam substan- Marci.
 tiam conuertendo, & patri se ostenderet
 æqualem, & hominis ad deum conuer-
 forem. Nihilo enim ferè minoris poten- Ambros.
 tiæ est ex vno toto aliud totum subito de. ijs qui
 facere, quàm rem nouam ex nihilo crea- init. ca. 9.
 re. Sed hoc facere non posset qui crea-
 toris primæ rei hostis esset. Conuersio
 igitur rerū cum sit finis aduentus Chri-
 sti, quis miretur memoriam omnium
 miraculorum, atque adeo passionis suæ
 in hac transubstantiatione positam esse?
 Nam ipse præcursores suos præmisit.
 In quo signo? An non ut cōuerteret cor- Iohan. 1.
 da patrum in filios, & incredulos ad pru- Luc. 1.
 dentiam

DE TRANSUBSTAN-

densiam iustorum? Ipse carnem de virgine assumens, prophetiam Esaia impleuit, in qua dictum est, *Domini- nus ipse dabit vobis signum, ecce virgo concipiet & pariet filium.* Quod signum an non in eo potissimum elucet, quod filius dei purissimum sanguinem virginis vnico momento in carnem & sanguinem suum conuertit, faciens de sanguine mulieris, carnem & sanguinem dei & hominis, *illum commutans & formans ineffabiliter in melius*, quia non de nihilo, sed per alicuius in se conuersionem nasci voluit? Ipse dum viueret, manifestauit se verum deum. In quo signo clarius quam dum transfiguratus est? Manifestauit se verum hominem. In quo potissimum signo? An non dum ederet ac biberet? Quod autem signum aduentus CHRISTI erat hoc, nisi quod panis quem edit, & vinum quod bibit, conuertebatur in veritatem carnis & sanguinis sui?

Non-

Esaï.7.

Aug.in
li.83.

quæst. 73

Matth.17

cepto dedi quia pme conuersione & que nup in In facte fipi

Nonne cum ex lapidibus suscitauit filios Matth. 3.

Abraha, tunc vnā rem conuertit in aliam? Caput est, quod in propria natura per mortem in cruce susceptam, mutationem maximam passus, etiam in melius resurrectione mutatus est. Vnde

& nos consepulti cum **CHRISTO** per baptismum in ipsius morte, noua creatura reddimur in ipso. Neque parua

Aug. de ciuit. dei lib. 10. c. 24. & 29 Ro. 6. Gal. 6.

hæc est commutatio, quæ de tenebris in lucem, de mundo in cælum, de morte in vitam æternam nos transfert. Rursus si de gratia baptismi excidimus, nonne per poenitentiam conuerti oportet ad deum? *Conuer-*

Hier. 12.

tar, inquit: *Deus & miserebor eorum:*

Et alibi, Conuertimini ad me & salui eritis, vt mirum non sit, si ad horum omnium significationem **CHRISTVS** mirabilium suorum memoriam

Esai. 45.

in ea conuersione posuit, in qua panis & vini substantia sicuti olim per comestionem, ita nunc transfieret

Psal. 110.

per

Gregor. Nyss. in orat. Catechet.

per

DE TRANSUBSTAN-

per omnipotentiam verbi in corporis & sanguinis sui substantiam. In hæc enim purissimus Mariæ sanguis ab initio aduentus Christi mutatus est. Hæc propter mutationem in cruce susceptam, in immortalem gloriam mutari meruerunt. Hæc nostræ sunt causa mutationis in baptismo. Hæc operabantur petrae in aquam, aquæ in vinum, vini autem in sanguinem mutationem. Hæc conuerterunt incredulos ad fidem, & malè viuentes Christianos ad pœnitentiã. Hæc mortalia corpora nostra de morte ad gloriam resuscitantia, nostrã iustificationem consummant, & perficiunt, In hæc nos mutari oportet, donec omnes vnũ corpus in Christo fiamus, ex manducatione carnis eius ita viuentes propter ipsum, vt ipse missus à patre viuit propter patrem. Hoc est signum quod Christus fidelibus dat vt videant per fidem, & maneant in fide eius. Hoc est opus quod ille operatur, statum ecclesiæ significans, qui

Exo. 17,
Iohan. 2.

Iohan. 6.

1. Cor.
10.

cepto dedi quia pme coniugationi & que nunq in hi facte fupri

qui potissimum consistit in omnium
 conuersione ad Christum: per quem om-
 nia reducuntur in deum, vt sit *deus o-* 1. Cor. 15.
mnia in omnibus. Hæc cum ita se habeât,
 auditores optimi, recogitate animis ve-
 stris quàm indignum sit & Christi ho-
 nore, & impletione legis veteris, & statu
 Euangelij, vt hæc omnia reuocentur ad
 umbras minus quàm Mosaicas, ad meras
 figuras, ad nudum nomen. Dicitur (in-
 quit hæreticus) dicitur, fateor, in Euā-
 gelio corpus Christi, sed est triticeus
 panis. Nominatur à patribus cōsecratio,
 conuersio, cōmutatio, transelemētatio,
 transitio panis & vini, in naturam, in
 veritatem, in substantiam corporis &
 sanguinis Christi, sed hæc transmutatio
 nomine tenus fit non re vera. O vocem
 blasphemiam plenam. Credis aquam flu-
 uiorum Aegypti verè versam in san-
 guinem? Credis petram in eremo, verè Exo. 7.
 versam in aquam? & cum ventū est ad Exo. 17.
 tempus illud quod per illas figuras fig- 1. Cor. 10.
 nifi-

DE TRANSVBSTAN-

nificabatur, iam conuersionem putas non verè fieri? Illud propter hoc factum est, & fit illud verius quàm hoc? Deus illic operatur per Moysen, Deus hîc per seipsum carnem factum: Et superant illæ vmbre *hanc ipsam rerum imaginem* ac secretam veritatem? Verba desunt, Auditores, sensus deficit, memoria, mens, cogitatio non assequitur huius opinionis palpabilem cœcitatem. & tamen sunt qui ita opinentur. Sunt? Non dico in hac schola sunt, certè oppida tota sunt, ciuitates sunt, gentes sunt, prouinciæ sunt, denique multa, sed infelicia, regna sunt, quæ ita opinentur. In quæ nos tempora reseruasti summe deus? Benedictum nomen maiestatis dei, qui nullis nostris meritis, sed magna misericordia sua, nos ab illis tenebris ereptos, in luce sanctæ Romanæ ecclesiæ conseruauit, vt luceret nobis lucerna in candelabro illo posita, quam deus ipse in principe Apostolorum accen-

Heb. 10.

Matth. 5.

cepto dedi quia pme conuersionem & que nunq in In facte capi

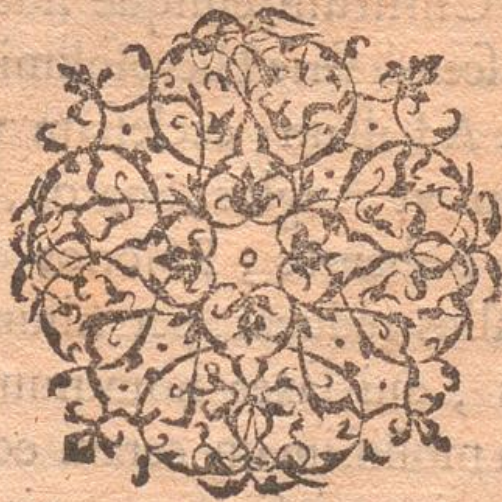
censam vsque in hodiernum diem lu-
 centem seruauit, vt videremus ciuita-
 tem in monte collocatam, cui scimus
 per Petri & Pauli prædicationem tradi-
 tum Euangelium, cuius populi fides A-
 postolico ore laudata, *annunciatur in*
vniverso mundo. Inde sacerdotalis vni-
tas sumpsit exordium. Ibi successio Pon-
 tificum iam inde à Petro vsque ad Pium
 quartum, multo manifestius Christum
 in carne passum, eiusque veram fidem
 toti orbi Christiano denunciat, quàm
 olim fideles posterì Abrahæ, venturum
 in carne Christum eiusque fidem con-
 tinua nascendi serie Hierosolimis prædi-
 xerunt. Ad illam ecclesiam velut ad
 matricem vt Anglos, Scotos, Danos,
 Suecos, Bohemos, Polonos, Germa-
 nos, Gallos reducas, per filium tuum
 petimus, qui saxea hominum corda
 nouit in mollissimam ceram conuerte-
 re, in cuius rei signum panis & vini
 sub-

Rom. 1.

Cyp. de
vni. ec-
clesia.

DE TRANSVBSTAN-
substantiam solius verbi sui potestate
voluit in corporis & sanguinis sui sub-
stantiam verissimè commutari. Quod
ergo per mysteria visibilia facere te sig-
nificas inuisibiliter domine, hoc nunc
factis ac rebus ipsis palàm ostende,
vt credant populi isti, quòd verè
apparueris in terra deus:
cui laus & benedictio,
& gratiarum actio
in æternum.

A M E N.

cepto dedi. quia pme commutacioni. & que nup. in In facti ruyi

INSIGNIS DO-
MINVS PRÆSIDENS

CONTRA EAM QVÆ

defendebatur Transub-

stantiationem ita

opposuit.

Vanquàm in hac
tua oratione tum
fidem catholicam
eruditè confirma-
sti, tum plerasque
aduersariorum rationes ingeni-
osè refellisti, vnã tamen præter-
missam à te fuisse valdè admi-
ror: illam præsertim, qua vel in
primis Lutherani omnes abutū-
tur, cum absoluta iam cœna,
CHRISTVM intulisse aiunt, dico

G

autem

cepto dedi. quia pme conuersionem & que nuq. in lu facte ripi

Matt. 26. *autem vobis*, non bibam amodò de hoc genimine vitis, vsque in diem illum, cum illud bibam vobiscum nouum in regno patris mei. Nemo sanè dubitat quin & hoc genimen vitis ad vini substantiam pertineat, & regnū patris resurrectionis domini tempus fuerit. Illis verò quadraginta diebus qui resurrectionem eius consecuti sunt, cū discipulis conuersatus, etiā manducauit & bibit cum illis. Quod autem bibit Christus cum discipulis post resurrectionem, non minus vinum commune fuisse putandum est, quàm id ipsum quod māducauit, cibus fuit cōmunis. Cumque post calicem in cœna traditum, se amplius *de hoc*
gemi

Actor. 10

g enimine vitis non bibiturum di-
 xerit, donec in regno patris illud
 biberet, ac post resurrectionem
 nihil aliud bibisse ostendatur,
 præter fructum verè vitis: utique
 etiam illum potum quem in ca-
 lice tradidit, eiusdem vitis natu-
 ralem fructum fuisse significat,
 ex eoque nec vinum in sangui-
 nem Christi, nec panis in corpus
 eius sic mutabatur, ut aut vinum
 esse destiterit, aut vlla transub-
 stantiatio facta fuerit. Cui loco
 si plenè satisfeceris, tum demum
 propositam quæstionem omni-
 bus numeris absoluisse iudica-
 beris.

G 2 RE

RESPONSIO
NICOLAI SANDERI
AD RATIONEM DO-
mini Præsi-
dentis.

I quis locus in scriptura
sacra difficilis, & obscurus
est (sicuti sanè permulti
sunt) ex ijs hunc vel præ-
cipuum puto esse, quem

- a. Lib. 2.
in ep. ad
Cecil.
b. In Mat.
Hom. 83.
c. Tract.
35. in
Matth.
d. Ca. 30.
in Matt.
e. Ad He-
dib. q. 2.
f. De
quæst.
No. testa.
in Matth.

insignis dominus Præsidens nunc pro-
posuit. Nec enim aut quæ sit vitis, aut
quod regnum patris, aut quod genus po-
tationis intelligatur, facile potest expli-
cari. Etenim alij vitem naturalem signi-
ficari putant, ex cuius fructu sanguis
Christi confici solet, ex quibus sunt D.
^a Cyprianus & ^b Chrysostronus. Alij ve-
rò, & ij multo plures, nempe ^c Origines,
^d Hilarius, ^e Hieronimus, ^f Euchorius
Chri-

cepto dedi. quia pme conuersionem. & que nuq. in in facte tibi

Christum esse vitem docent : vnde sequitur sanguinem ipsius dici genimen vitis.^g Bedæ autem videtur per vitem synagogam intelligi. Alij regnum patris temporis^h resurrectionis Christi, statūque ecclesiæ præsentis :ⁱ Alij verò gloriā cœlestem ac dei fruitionem dici arbitrātur. Non quòd ea difficultas quicquam adiumenti Lutheranis præstet. Quò enim obscuriora verba sunt, eò minus valere apud prudentes debent contra illam apertissimam domini vocē, qua dixit, *bibite ex hoc omnes, hic est enim sanguis meus qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Quis autem (nisi insanus) audiens tam perspicuè dictum esse, *hic est sanguis meus*, vt huic rei fidem deroget, alia verba citabit, de quibus neque quo ordine, aut loco sint dicta, nec quem literalem sensum habeant satis certò statui potest. *Quamuis enim diuini sermonis obscuritas etiam ad hoc sit utilis quòd plures sententias veritatis parit, & in lucem*

g. In Mar.
ca. 14.

h. Chry-
sost. in.
Matth.
Ho. 83.

i. Grego.
Nazianz.
orat. in
Pascha.

Matt. 26.

De ciuit.
dei. li. 11.
ca. 19.

DE TRANSVBSTAN-

noritiae producit, dum alius eum sic, alius sic intelligit: ita tamen (vt apud D. Augustinum sequitur) hoc interpretandum est, vt quod in obscuro loco intelligitur, vel attestatione rerum manifestarum, vel alijs locis minime dubijs asseratur. Cū autem fides catholica verbo dei nixa, in quo benedictionis calix communicatio sanguinis Christi dicitur, & credat, & doceat vinū post consecrationē non manere, nūc obscurissimo loco ad eum errorem quasi vinum in calice mystico post consecrationem bibatur, temerē abuti, nonne hoc est à perspicuis, à notis, à certis, ad obscura, ignota, incertaque ferri? Quatuor Apostolicæ authoritatis viri consentiente voce tradunt illud quod in calice continebatur sanguinem Christi esse, & illum sanguinem qui pro nobis effundebatur. Quod autem nunc opponitur de genimine vitis, à D. Luca positum est tanquàm ante consecrationē cœnæ dominicæ, à Matthæo autem & Marco Euangelistis tanquam

Matt. 26.

Marci. 14

Luce. 22.

.Cor. 11.

Luce. 22

2.6.&14

cepto dedi quia pme conuersionem & que nup in facti tibi

quàm post cœnam dictum fuisset, idem-
 que interim à D. Paulo (cui vel maximè
 propositum erat illo tempore integram
 cœnæ dominicæ institutionem conscri-
 bere) prorsus omissum est, velut ad cœnæ
 mystriũ non necessariò attinens. Quis
 ergo sapiens per id quod ab alijs alibi
 dictum recensetur, ab vno autem argu-
 mentum cœnæ diligenter tractante o-
 mino scriptum non est, id irritum facere
 conabitur, in quo illi omnes summè vni-
 cèque conspirarunt? Planè aut solum an-
 tè, aut solum post mysticam cœnam, aut
 simul antè, simul post illam, dictum est,
non bibã amodò de hoc genimine vitis. Por-
 rò si D. Lucas non temerè in exordio E-
 uangelij sui dicit, *se diligenter & ex ordine*
scripsisse omnia: profectò cum apud illum
 dominus antè calicis atque etiam corpo-
 ris sui dationem prædixerit *se non amplius*
bibiturum ex hoc genimine vitis (quod vi-
 delicet inter esum agni paschalis biberat)
 donec regnum dei veniret: omnino con-
 clu-

Luc. 1.

Hieron.
in Matt.
c. 26.Theophi
lactus. &
Beda in

Luc. c. 22

DE TRANSVBSTAN-

cludendum est quod postea, nondum adueniente regno dei, de calice domini hauriebatur, non vinum omnino, sed sanguinem Christi extitisse. *Non bibam,*

Luce. 22. inquit, de generatione vitis, donec regnum dei veniat: & regnum dei resurrectionem isti interpretantur. Sit ita. Non venerat autem regnum dei quod resurrectionem dicimus, cum Christus (vt ^a Chryso-

*^a. In. Mat.
Hom. 83.
^b. ad He-
dib. q. 2.*

mus & ^b Hieronimus testantur) de calice bibit. Quod igitur inde bibebat tunc cum biberet, generatio vitis non fuit, quia fructus vitis prius in sanguinem mutatus erat.

*Quid iam lucri ex hac re ceperunt haeretici? Vtrum a D. Luca ad Matthaei & Marci Euangelia prouocabunt? Atqui priores illi scripserunt, posterius hic: Breuius illi, plenius hic. De manducatione implenda in regno dei nihil omnino illi: at hic illam sic recensuit, vt de agno paschali dictum esse constet, *ex hoc non manduca-**

Luc. 22

bo illud, donec impleatur in regno dei. Verisimilius vt sit D. Lucam ordine omnia

com-

cepto dedi quia pme conuersionem & que nuq. in in facte scripi

commemorasse, & post esum agni, potationem legalis vini suo magis in loco posuisse, quàm reliquos duos. At potuit (inquires) fieri vt suo loco rem Matthæus & Marcus narrauerint. Ergone ab eo quod fieri etiam aliter potuit, argumentum trahes ad rem certissimæ fidei oppugnandam? Age. Ponamus ita esse vt vis. 2. Quid inde conficitur? An vt necessario vinum in calice mystico dominus biberit? Qua tandem ratione id concludis? Vtrum quia genimen vitis dicitur? Quasi id nomen in sanguinem Christi summa ratione non cadat, tū quia Christus est vitis vera, cuius genimen sanguis suus est, tum quia is ipse sanguis de naturali vitis fructu per benedictionem Christi factus, à materia vnde factus est nominatur. An verò ad id cōfugies quòd post resurrectionem Christus cum discipulis manducauit & bibit? Quod sanè cum verissimum sit, nihil tamen te iuuat, quia quod Christus post resurre-

DE TRANSUBSTAN-

tionem bibit si vinum commune fuit, profectò id fuit vnde sanguis eius fiebat, non autem id vnde sanguis eius quem in calice mystico dedit, constabat. Accepto enim vitis genimine Christus dicebat, hic est sanguis meus. Ac postea de hoc genimine vitis (vnde nunc feci sanguinem meum, quodque in meum sanguinè verbo meo commutatum iam bibi) de hoc inquam siue non consecrato, seu etiam consecrato non bibā, donec regnum dei veniat. Accedit ad hæc quòd resurrectio est quidem regnum dei, sed alia ipsius Christi propria intelligitur, qua post tres dies resuscitatus est, alia verò sanctorum omnium, quæ in fine mundi completur. Quid igitur vetat de illo dei regno

1. cor. 15. *Christum agere, quando in Christo omnes viuificabuntur, cum tradiderit regnū deo & patri? Cum enim calicem noui testamēti ad statum noui testamenti pertinere necesse sit, si regnū dei ecclesiam Christi in hac vita intelligimus, certè id iam in-*
choa-

cepto dedit, quia pme conuersione & que nup in factu hui

choatum erat in consecratione corporis
& sanguinis domini. At Christus de sua
potatione tanquam in regno dei (quod
non dum venerat) complenda , locutus
est. Quapropter si post mysteria dixit,
se non bibiturum amplius de hoc genimine vi-
tis , donec in regno dei illud cum Apostolis
nouum biberet, regnum dei potest accipi
totius mystici corporis gloria in cœlesti
regno, vbi Christus nouo modo nobis-
cum bibet hoc illud genimen vitis , hoc
est sanguinem suum quem nunc de na-
turali vitis fructu cōfectum biberat. Vn-
de paulo post in eodem Euangelista se-
quitur, *Ego dispono vobis sicut disposuit mi-* Lucæ. 22.
hi pater meus regnum . Ecce regnum pa-
tris . Ac deinde . vt edatis & bibatis super
mensam in regno meo. Atque hac etiam ra-
tione sicuti in cœlo vinum commune
prorsus non bibitur, ita nec in dominico
sacramento materia vini reliqua fuit: sed
potius significatum est , illud ipsum ge-
nimen vitis , atque adeo illud solum in
cali-

DE TRANSUBSTAN-

calice contineri, quod in cœlesti regno sanctis à Christo exhibebitur: hoc tamen discrimine, quòd in calice continebatur sub specie aliena, in cœlo autem exhibetur in sua specie gloriosa. Quam potissimum ob causam, *novum* à Christo appellatum est, quia nouo & ineffabili modo bibetur. Qua etiam interpretatione efficitur, vt nullo pacto vinum commune potuerit in calice statui per horum verborum vim ac potestatem. Postremò si bis dicta sunt hæc verba, sensus eiusmodi illis accommodandus est, qui sit ad vtramque cœnam communis, hoc est, ad legalem, & mysticam, nihilque aliud exprimat quàm non manducabo, neque bibam vobiscum amplius aut hoc, aut illo modo *tanquam cibi potus-ue indigens*, verum bibam tãquàm à mortuis resurgens, ita vt hoc genimen significet quamlibet potandi rationem quæ mortali corpori nutriendo respondet. Nam quod post hac bibiturus est Christus

Gregor.
Nazianz.
in pascha.

Chrisost.
in Math.
Hom. 83.

cepto dedi quia pme conuersionem & que nuq. in lu facte scripi

stus, non erit ei (velut hoc genimé fuit,) in corporis naturale alimentum, sed tantum erit veræ naturæ visibile testimonium. Constat enim corpus Christi nutritum fuisse tam ex naturali vino quod cum agno paschali biberat, quàm ex illo cœlesti quod sub specie communis vini in sua cœna accepit. Sic enim substantia vini versa est in sanguinem Christi, vt quod humanis corporibus vtilitatem aliquam ex nutriédi ratione afferre posset, in ipsa vini specie restaret, ne quis aliquid sibi veteris commodi per nouam mutationem perijsse quereretur. Quid multis? In re tam incerta, quæ sine temporis, loci, personarum, rerumque omnium explicata distributione liquido cognosci non potest, satis sit illud notasse, partim nullum omnino ex patribus conatum esse id statuere per hæc verba, quod nunc Lutherani statuunt, cum tamen varijs modis (quos iam attigi) ea interpretata esse reperiam: partim multo fortius

tius

DE TRANSUBSTAN-

tius ad catholicam fidem stabiliendam, quàm oppugnandam ista omnia verissimè accommodari posse, si nobis liceret tam pertinaciter illa ad vnum quendam sensum catholicum astringere, quàm aduersarijs libet iniustè eadem ad suam hæresim statuendam contorquere. Sed hoc illis facere necesse est quia perspicuum locum, quo sua tueantur, nullum habēt. Nos qui & sacrarū literarum testimonijs abundamus, & certissimam doctrinæ Apostolicæ testem catholicam omnium ætatum traditionem cōseruauimus, non perindè cogimur, vt vim vllam verbo dei ad nostra defendēda vllō vnquam tempore afferamus. Ac propterea satis est nobis vt excludatur à domini verbis illa hæretica sententia, quæ post consecrationem calicis, vinum vult manere, quòd toto genere differat à Christi sanguine, quem is & verum, & solum in ipsa benedictione verborum cœlestium nominauit. Qua falsa opinione semel remota

qui

cepto dedit quia pme conuersionem & que nup in la facte hpi

quicumque sensus catholicus de hoc ge-
nimine vitis afferatur, eum cen-
seo docti cuiusque iudicio li-
berè esse permitten-
dum.

DIXI.

VTRVM OFFI-
CIA ECCLESIASTI-
CA IN SACRA LIN-
gua, an in vulgari, melius
perfoluerentur?

(.?.)

Ntequã declarem, quan-
to & melius, & vtilius
officia ecclesiastica in sa-
cra, quã in vulgari lin-
gua perfoluantur, neces-
se habeo probare, nullam scripturæ diui-
næ authoritatem impedire, quominus in
publicis precibus vti liceat sacra lingua,
etiamsi vulgus eam non intelligat. Om-
nes enim nostræ tempestatis hæretici, &
schismatici cõtendũt, Latinæ aut Gre-
cæ linguæ vsum in publicis precibus ab A-
postolo condemnari apud eas gentes, v-
bi hæ linguæ in vfu vulgari non sunt:
(nul-

repro dedi. quia pme conuersioni. & que nup in in facte capi

(nullibi autem nunc sunt in usu vulgari)

Nam si orem, inquit, lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est.

Quid ergo est? Orabo spiritu, orabo & mente. 1. Co. 14.

te, psallam spiritu, psallam & mente. Caterum si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet Amen super tuam benedictionem, quoniam quid dicas nescit. Nam

tu quidem benè gratias agis, sed alter non ædificatur. In quibus verbis si Apostolum de publicis precibus loqui concedimus (quod qua ratione faciat nihil adhuc de-

finire volo) illud primum statui potest, publicas preces quamuis non tam utiliter ad populi ædificationem, tamen absque omni peccato pontificum, & sacerdotum, in ignota lingua fieri posse. Nam

tu, inquit, benè gratias agis. Quod autem benè fieri ab Apostolo dicitur, qua tandem temeritate ab istis neotericis tanquã ineptum aut inutile repræhenditur. Non

enim si meliora præferuntur bonis, ut matrimonio virginitas, idcirco bona cõ-

tinuo

H

tinuo

DE LINGVIS

1. Co. 14. tinuo euadunt mala, *Aemulamini* (ait Apostolus) *spiritualia*, magis autem ut prophetetis. *Maius & minus* (inquit Chrysostomus) *rerum est non contrariarum, sed excellentium, ex quo liquet donum non reprehendi, sed illos ad excellentiora vocari.* Prophetare autem, est per linguam intellectam dei mysteria proponere. *Qui loquitur lingua, deo loquitur, spiritu loquitur mysteria, semetipsum aedificat.* Quæ omnia dei optimi maximi magna quædam dona existunt. Sed hoc illis deest, quod alios non ædificant. Hoc igitur ædificationis donum ad alia apponi, ac non illud prius tolli D. Paulus optat. *Quoniam, inquit, emulatores estis spirituum, querite ut abundetis.* Et nunc nostri isti in eo peccari existimant, si superiore gradu tantum omissio, in alio inferiore illo quidem, sed tamen qui bonus existat, substituerimus?
2. Nunc autem, ne id quidem verum est, ecclesiam in precibus ecclesiasticis vlla ex parte sanctum Apostoli consilium, aut
- supe-

repro dedi quia pme conuersione e que nup in in facte rupi

superiorem illum linguæ gradū neglexisse: partim quia de alio genere precum Apostolus in priore epistola ad Corinthios agit, quàm quod nunc in solemni usu est: partim etiam quia (tametsi de ordinarijs precibus agat) non eas vulgares linguas in illis ubique præscribit, quas aduersarij putant eum intellexisse. Ac primum, erat in prima illa Christi ecclesia donum vt curationum, & prophetiæ, sic etiam *precandi*, cuius apud D. Ioannem Chryso-
in 1. Cor. Hom. 35.
 stomum & Oecumenium fit mentio. Id autem non erat literis comprehensum (vt nunc sacra officia cōscribi ac de scripto legi solent) sed postquam ecclesia in vnum conuenisset, vnus aliquis à spiritu sancto excitatus est, qui
Chryso- stom. ad Roma. Hom. 14.
quod communiter vniuersitati ecclesiæ conducebat, id tum ipse pro omnibus postulans staret, tum autem alios edoceret. Ecce, duplex precantis officium, vt & subito postularet pro alijs, & alios postulata doceret. Quatenus autem postulabat, non

H 2 erat

DE LINGVIS

Rom. 8.
4.
 erat necesse illum ab astantibus intelligi. quin imo *gemitibus id* efficiebat & secretis interdū vocibus. At quatenus eundem oportebat alios postulata docere, hīc aut lingua precantis ipsi populo nota, aut interpretis præsentia omnino desiderabatur. Quomodo alioqui doceret is quē sui auditores non intelligerēt? Aut quomodo scirent quid per eum spiritus sanctus ecclesiæ reuelasset, qui deo tantum, non etiam ipsis loqueretur? Cum verò donum illud precandi iam diu cessarit, omniaque iam sint in precum certa capita, statasque ceremonias redacta, non omnino necesse est cum ipso precatōnis ministerio linguā vulgō notam semper coniungi, sed vel per notissima signa rituum sacrorum, & concionatores in sacris ecclesijs, vel priuatim à viris doctis vulgus de eo quod agitur, instrui potest. Nam vt ad temporarium, & subitum spiritus sancti donum, notissimam interpretationem statim oportebat accedere,
 sic

cepto de di. quia pme conuersionem & que nunq. in hi facte hup

sic ordinaria & stata precatio contenta
 est ordinario interpretationis genere,
 quod etiam si prætermittatur ad tempus,
 non idcirco in perpetuum omitti putan-
 dum est. Vbi autem interpretatio cū lin-
 gua, secundum rei qualitatem opportunè
 coniungitur, D. Pauli consilium perfe-
 ctè impletur. Cum enim ait maiorem 1. Cor. 14
 esse qui prophetat eo qui loquitur lin-
 guis, nisi interpretetur: quoties interpre-
 tatio adiungitur, parem cum prophetia
 linguam facit. Interpretatio autem ad-
 iuncta intelligitur, si hoc quod fit, po-
 pulus pro re nata intelligit. Nam si etiam
 hodie noua quæpiam ratio interuenerit,
 ob quam deum publicè extra ordinem
 rogari expediat, ea res etiam extra ordi-
 nem pro concione populo exponi tum
 debet, tum solet in ea lingua, cuius nemo
 sit ignarus, vt sciat cui rei in precibus as-
 sensum præbere debeat: Quibus modis
 fit, vt in vsu precum consilio Apostoli
 abundè satisfiat quem de mirabili pre-

DE LINGVIS

candi dono, quo spiritus sanctus aliquē
 ex fidelibus afflabat, præcipuè locutum
 esse, multo mihi verisimilius fit. Ad legi-
 timas verò statasque preces quod atti-
 net (si de illis etiam Apostolum agere
 concedimus) animaduertere debemus,
 duplex fuisse atque etiam nunc esse lin-
 guarum genus: Vnum prorsus incogni-
 tum, ac peregrinum, quod tam olim,
 quàm nunc à precibus remouendum
 erat, quia non facile reperitur interpres
 qui docere possit quid in ea lingua petat-
 ur. Aliud est linguarum genus vel om-
 ni populo domesticum, vel à præfectis
 quibusque ecclesiarum ex officij ratio-
 ne cognitū, & elaboratū. Verbi gratia,
 Oriēs penè totus præter linguas vulga-
 res Græca in officijs diuinis vtitur: vn-
 de etiã factū est, vt eadē & Orientalis &
 Græca dicatur ecclesia. Occidēs verò à
 Latinæ linguæ vsu in iisdē precibus re-
 cepto, Latinæ ecclesiæ nomen accepit,
 Cui adeò frequēter operā ab ipsis Apo-
 stolorum

cepto dedit quia pme conuersionem & que nup in facit hup

stolorū temporibus dedit, vt & publi-
 ca multarū ciuitatum iura, & omnia ca-
 nonum decreta, & in maximis Acade-
 mijs doctissimæ prælectiones Latinè fie-
 ri cū summa omniū vtilitate consueue-
 rint. Cuius autem populi Christiani pu-
 blicæ preces, & ius ecclesiasticū in lin-
 gua Latina extat, illa non potest ab eo
 populo peregrina, aut prorsus aliena iu-
 dicari. Quod cum ita sit, duas aut etiam
 plures vnius gentis linguas esse posse,
 manifestè apparet. Adeò vt D. Hie- in Propo.
 ronimus dicat *Galatas excepto sermone* c. 3. ad
Græco, quo omnis Oriens loquitur, pro- Gala.
priam linguam, eandem penè habere quam
Treuiros, significanter dixit propriam lin-
guam. Etenim Græca non erat propria,
 sed communis. Porrò eadem est lingua
 propria, & lingua vulgaris. Quod e-
 nim cuiusque populi vulgo seu infi-
 mæ plebi in vsu est, hoc eius populi
 proprium dicitur. Atque inde plebeij &
 ignari homines Græcis dicuntur *idiotæ*, Idiotæ.

DE LINGVIS

tanquam si nouo Latinis vocabulo propriarij, seu propria tantum lingua v-
tentes dicerentur. Idioma enim proprie-
tas linguæ est. Ab idiomate autem idio-
tæ cognominati sunt. Quo nomine illi
ciues designantur, qui linguæ communis
(quæcunque illa sit) ignari, materna tan-
tum & propria suæ gentis dialecto lo-
quuntur. Nam qui præter vulgarem lin-
guam, ex doctioribus aliquam didicit, is
iam desijt esse idiota, atque inter doctos
numerari debet. Quorsum hæc omnia?
Vt intelligamus Apostolum etiam si agat
de ijs precibus quæ legitimæ atque ordi-
nariæ sunt, nihil aliud optasse, quàm vt
lingua prorsus peregrina in ecclesiasticis
officijs non vteremur. Qua semel abdi-
cata, iam deinceps ita liberum esse vult,
aut vulgarem certè cuiuspiam gentis, aut
communem eius ecclesiæ in qua degi-
mus, ad res diuinas accommodare, vt lon-
gè malit conciones ad populum in vul-
gari, preces autem publicas in communi
lingua

Sedulius
in. 1. Cor.
14.

✠

repto dedi quia pme conuersioni e. que nup. in lu facte hpi

lingua fieri. Adeste igitur animis, dum quod in causa præcipuum est, breuius quàm res tanta deberet, explicatur. *Dico* sermonem ab Apostolo institutum præcipuè fuisse de concionibus ad populum habendis, ac tantum per occasionem ad benedictiones publicas ventum esse. Egit enim primum vt non tam linguis, quàm prophetiæ Corinthij operam darent, propterea quòd prophetia vtilior populo futura esset quàm linguarum donum. *Qui enim loquitur lingua non hominibus loquitur sed deo, qui autem prophetat, hominibus loquitur ad adificationem, & exhortationem, & consolationem. Quis autè dubitat quin exhortari, & consolari ad hominias & conciones pertineant? In concionibus verò ecclesiam, hoc est populum qui audiendi causa conuenit, adificari oportet. Quem qui non adificat, nihil ei per modum hominias prodest. Adificare autem populum in concione is non potest, qui non intelligitur: nec in-*

Argumē-
tū. 14. ca.
prioris ad
Corinth.

DE LINGVIS

telligi potest, qui lingua populo nota, hoc est vulgari, non utitur. Hic igitur cum sit Apostoli scopus, ut ad plebem verba facientes lingua maximè familiari utamur, hanc rem exemplis compluribus declarat. Primum. Tibia vel cythara nisi distinctionem sonituum dederint, quomodo scietur id quod canitur? 1.
2. Secundò. Si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum? 3.
3. Tertiò. Si occurrat mihi vir cuius linguam ignoro, & ego illi, & ille mihi barbarus erit. 4.
4. Quartò. Si quis priuatim recitet preces non intellectas, spiritus quidem, hoc est, voluntas, & affectus seu donum precandi orat, sed mens & intellectus fructu vacat. 5.
5. Quintò. Si quis publicè in Ecclesijs benedicat in lingua prorsus peregrina, cuius ne sonum quidem, & consuetum orationis finem agnoscat is qui supplet locum idiotæ, quavis sacerdos benè oret, tamen is qui astat non ædificatur, neque nouit quando sit dicendum, Amen.

Quid

cepto de di. quia pme conuersionem. que nup. in in facte rari

Quid autem ex his omnibus confe-
quitur? Sine controuersia id quod
Apostolus ab initio proposuit, lin-
gua vulgari plebem in Homilijs eru-
diendam esse. Vt enim omnia signa
ijs cognita debent esse quos docebunt,
sic linguam oportet esse familiarem
& notam in qua populus docebitur.
Ob quam causam his omnibus exem-
plis recitatis, D. Paulus ait, *in Ecclesia,*
hoc est in concione seu in conuentu
populi (ita enim & alibi eam vocem
D. Lucas accepit) *volo quinque verba,*
hoc est, pauca loqui sensu meo, vt & a-
lios instruam, quàm decem millia ver-
borum in lingua, hoc est, in sermone pe-
regrino. Quòdque de concione po-
pulari loquatur, certissimò constat ex
ijs quæ ibidem sequuntur. *Si enim con-*
ueniat vniuersa Ecclesia in vnum, &
omnes linguis loquantur, intrent au-
tem idiotæ, aut infideles, nonne dicent
quòd insanitis? Infideles ad conciones
tantum

Actor. 19
Confusa
legitima,
dimissa
Ecclesia.

1, Cor.

14.

DE LINGVIS

1. Cor. 5.
Nōne de
ijs qui in
tus sunt
vos iudi-
catis?

tantum ingrediebantur, ad sacras verò
benedictiones quæ in Christianorum
missa fiebant, non item. Non igitur di-
sputat Apostolus præcipuè, aut dedita o-
pera de precibus publicis, sed per occasi-
onem: vt exemplo precum adhibito, pro-
positum suum de homilijs confirmaret.
Nunc prudentiam vestram requiro au-
ditores. Contendo manifestè probari ex
his quæ iam dicta sunt, quòd Apostolus
significet in precibus publicis, linguam
vt nullo modo peregrinam, sic neque
vulgarem, aut idiotarum propriam illa
ætate Apostolorum adhiberi solitam ef-
se. Id vnde cōstabit? Quia tota hæc pro-
batio fit per comparisonem duorum
inter se: quorū vnum significet aliquid,
alterum verò intelligere debeat quod
significatur. Tybia canitur. At cui? Non
alij prorsus quam ei qui distinctionem
sonitus capiat. Vocē dat tuba, sed militi.
Loquimur in publica via, sed occurrenti.
Oramus aut psallimus, sed quatenus ver-

ba

Quæ qui
bus in cō-
paratione
Apostoli-
cæ respon-
deant.

cepto dedit quia pme conuersionem e. que nunq m in facit capi

ba psalmi signa sunt, intellectui psallentis loquuntur. Eodem modo benedicit aut gratias agit sacerdos in officijs diuinis, sed cui tandem? Vtrum primò ac antè omnia idiotæ? Nequaquam. Illi quidem præcipuè fit concio, illi fit exhortatio, & consolatio, ille instruitur per prædicationem, ædificatur per catechistam. Sed non est idiota qui necessariò per suam intelligentiam ædificandus est, cum sacras benedictiones recitamus. Quisnam igitur illo tempore primò omnium ædificandus est. *Supplens locum idiotæ.* Idiota est is qui prorsus indoctus & ignarus literarum est, quique nihil aliud præter linguam priuatam nouit, quod Sedulius ait *proprium est auditoribus, cuiusmodi solent esse rustici & opifices.* *Supplens locum idiotæ is est,* qui linguam communem nouit, cuius cognitione fit vt suppleatur id quod idiotæ deest. Quemadmodum igitur se habet communis linguæ peritus qui est supplès locum idiotæ, ad benedicen-

DE LINGVIS

centem: sic se habet idiota ad concionā-
tem . Vtq; concionem faciens non de-
bet lingua idiotæ ignota in Homilijs
vti, sic neq; benedicens debet vti lingua
incognita ei qui supplet aut implet idio-
tæ locum . *Idiotam seu indoctum* (ait
Chrysoſtomus) *promiſcuā plebem vocat.*
Optimè. Qui ergo tenet locum idiotæ,
cum ab ipſo idiota differat, non erit is
idiota, nec plebeius, ſed egregius quiſpi-
am & doctus . *At non leue incommodum*
eſt (inquit Chryſoſtomus) *ſi Amen ple-*
beius dicere non poſſit. Ex quibus verbis
colligi dices ipſum plebeium debuiffe
preces intelligere . Equidem puto tunc
demum idiotam aut plebeium nō poſ-
ſe reſpondere Amen, cum in lingua ne-
que vulgari, neq; communi preces fi-
unt. Nam quemadmodum ſi fiant in
vulgari, plebeius ipſe per ſe nouit dice-
re Amen : ſic in communi lingua ſi fi-
ant, ſaltem admonitus per eum qui ſup-
plet locum ipſius, nouit ſubijcere Amē.

Sint

In. 1. Cor.
Ho. 35

repto dedi. quia pme conuſationi. e. que nup. m. in facte hup.

Sin illa sit lingua prorsus peregrina in qua benedicatur (utpotè Persarum , aut Indorum apud Græcos) neque per se ipsum, neque per alterius doctioris exemplum plebeius respondere potest Amen , cum (Primasio authore) *qui pro idiota, id est, ignaro respondet Amen, quid dicas nescit*. Attendite obsecro, non solum idiota nescit, sed etiam is qui pro idiota respondit. De hac quippe ignorantia nunc Apostolus agit. Vtroq; autem nesciente, omnino sine fructu est Ecclesia. Nam si locum idiotæ supplens nouit respondere Amen, ad illius vocē velut ad signum sublatum etiam plebeius nouit accinere Amen. Solet enim plebs Diaconi vocem gestumq; obseruare, atq; ad illius exemplum respondere benedicenti. *Cum autem in diuinis scripturis ne vnum quidem iota, aut vnum apicem sine damno prætermitti posse Chrystomus affirmet, propterea quòd à Spiritu sancto omnia proueniūt, neq; in his quicquā sit*

1a. 1. Cor.
14.

Chryso-
sto. in Io-
an. Hom.
25.

fit superfluum : quomodo fieri potest vt hæc omnia verba , *qui supplet locum* superuacanea sint apud D. Paulum ? Sin illa non sunt otiosa , vtique alius est *idiotæ* , & alius *qui supplet locum idiotæ* . Et cum sufficiat vt locum idiotæ supplens in precibus publicis nouerit respondere Amen , aperte significatur in lingua docta preces publicas fieri solitas fuisse etiam sub Apostolorum ætate . Porro doctam idiotæ cum nunquam intellexerint (hinc enim ne idiotæ quidem essent) vt publicas preces in lingua vulgo ignota factas esse Apostolica authoritate comprobatur , ita publicas conciones in lingua notissima fieri semper debuisse credendum est . Quo spectat illud Remensis Concilij decretum , vt *Episcopi sermones & homilias sanctorum patrum prout omnes intelligere possint , secundum proprietatem linguæ prædicare studeant* . Vt igitur apud Brabatos si concio fiat , Teutonicè fieri debet , neq; solum Teutonicè

Can. 15.

repro dedi quia pme conuersionem e que nup in in facte tupt

nicè, verum etiam proprio Brabantorum idiomate, eodem pacto si missa legatur apud Brabantos, non Anglicè, aut Italicè, ac ne Græcè quidem, aut Hebraicè, verum Latinè legi debet, quæ communis est doctorum lingua apud Brabantos. Ita sciet tum idiota quid dicatur in concione, tum supplens locum idiotæ quid in missa recitetur. Ille uti abeat doctior, iste ut cum audierit per omnia sæcula sæculorum, & ipse respondere sciat, & alios subijcere admoneat *Amen*, & quæ sunt eiusdem generis. Hoc enim exemplo, & D. Chryostomus; & Ambrosius ostendunt quid ad eum spectet qui fit idiota. Cuius etiã locus per doctiorem aut Diaconum, aut acoluthũ, aut etiam laicum suppletur. Quamobrem ut ex ijs quæ Apostolus affert de tuba, concludere non possumus sonum tubæ idiotis domi agentibus, ac militiæ ignaris necessariò cognoscendum; sic neq; inferri potest linguam eam in qua

In dictũ
locum .i.
Cor. 14

I benedi-

benedicitur, idiotis familiarem esse oportere: sed ut sufficit si miles tubam intelligat, sic omnino satisfactū est Apostoli concilio si viri communis linguæ periti, siue illi clerici, seu laici sunt, benedictionem, aut sacra celebrantē intelligant. Quod autem latina lingua sit non solum Italiae, Galliae, atq; Hispaniae (apud quas gentes vestigia ipsius in hodiernū diem in vsu vulgari manent) sed etiā totius Occidentalis ecclesiae cōmunis, & si res ipsa palā loquatur, tamē ex venerabili Beda perspicuē demonstrari potest. Qui Britanniae insulae sitū describēs: *Hæc, inquit, in presenti quinq; gentiū linguis vnā eandemq; veritatis scientiam scrutatur, & confitetur. Anglorū videlicet, Britonū, Scotorum, Pictorum, & Latinorum, quæ meditatione scripturarum, omnibus est facta cōmunis.* Ecce cum sola quatuor essent linguæ vulgares in Britannia, tamen Beda & quinq; numerat, & quintam dicit factam esse communem

omni-

repro dei. quia pme cōmunitatem. & que nūq; in in facte hup

omnibus, idq; meditatione scripturarū.
 Ac sanè quin Apostoli tradiderint Ec-
 clesiastica officia in his cōmunibus lin-
 guis peragēda, nullo modo dubitari po-
 test. Cū enim Prophetarū libri magna
 portio Ecclesiasticorū officiorū semper
 essent, cumq; Prophetas Philo Iudæus, De sup-
 & Apostolorū commentarios Iustinus pli.
 martyr iā in prima Ecclesia legi solitos in Apo-
 cōtestetur, nō est dubiū quin apud gēti- lo. 2.
 les ea in lingua legerentur prophetæ, in
 qua iam erāt à septuaginta interpretibus
 trāslati: in ea etiā Euāgelia & Epistolæ,
 in qua primū cōscripta erant. At linguā
 Atticā, aut communē, in qua fere omnes
 hi libri scripti sunt, quotus idiotarum,
 præsertim Asiaticorū, intellexit vnquā?
 D. Paulus testatur se ab Hierusalem per Rom. 16
circuitum vsque ad Illyricum repleuisse
Euangeliū Christi. Quot in isto circuitu
 linguas fuisse putamus, cum vnus Mi-
 thridates rex Ponti, & Asiæ, viginti
 duas infra regni sui ambitum habuerit?

I 2 Atq;

repto de di. quia pme conuersionem. & que nuq. in in facte hpi

DE LINGVIS

Atq; etiam ipse Paulus velut admiratus multitudinem linguarum, *tam multa,* inquit, *genera linguarum sunt in hoc mundo, & nihil sine voce est.* Nullum quippe genus eorum sua propria dialecto & peculiari sono caruit. Quid ergo? An verisimile est his omnibus populis Apostolorum scripturas sacras, aliaq; officia Ecclesiastica cuiq; iuxta proprietatem linguæ suæ tradidisse? Hoc si verum extitisset, non modo hexapla, hoc est, sex interpretationum sacrarum varietates in vnum ab Origine cōgesta fuisse oportuit, sed amplius etiam quàm centupla. Quis autem neget præcipuam partem Ecclesiasticorū officiorū ex verbo dei desumptā semper fuisse? Inde sunt psalmodia, à quibus initiū celebrandæ synaxeos ductū esse Dionysius Areopagita testatur. Inde sunt lectiones Prophetarū. Inde Euangeliorū sacra historia, & Apostolorū epistolæ, quibus locum in Liturgijs dari solitum Iustinus martyr signi-

quid de
ilq
in
pqa
ol

et mo

signi

significat. Imo Apostolus, cum, inquit, Colof. 4
 lecta fuerit apud vos epistola hæc, *facite
 ut & in Laodicensium Ecclesia legatur, &
 ea quæ Laodicensium est, ut vobis legatur.*
 Iam quis ferat ut in Ecclesijs Prophetæ
 atq; Euangelia legantur, quorum certa,
 rata, & authentica interpretatio non ex-
 tet? Quis testamenti veteris authenticâ
 conuersionem Apostolorum tempori-
 bus vllam aliam extare audiuit vnquã,
 præter illam quæ ad Ptolomei Phila-
 delphi rogatum, à septuaginta duobus
 interpretibus ædita recensetur? De cu-
 ius translationis autoritate D. Chryso-
 stomus agens, *ad faciendam (inquit) veræ
 trãslationis fidem, omnibus alijs iure septua-
 ginta interpretes sunt digniores.* Illam ve-
 rò translationem vulgus hominum per
 totam Asiam non intellexit. Qui enim
 potuit? cum plebs nihil sciat præter lin-
 guæ suæ idioma, & proprietatem ver-
 naculam. At constat septuaginta inter-
 pretes docta Græcorum lingua fuisse

In Math.
Hom. 5

1. 1088

orol

I 3 vsos.

4. 1010 *Colo* vsos. Deinde cum vulgares linguæ mu-
 tentur indies, tum per ignorantiam ru-
 sticorum & opificum, tum per immix-
 tionem externarum dictionum quæ ab
 accolis & vicinis inferuntur: necesse est
 septuaginta interpretes, qui ducentis
 propè annis ante promulgatum Euan-
 gelium scripserunt, ab idiotis non fuisse
 intellectos, quando Paulus & alij Apo-
 stoli Ecclesias fundarunt. Accedit eodè
quòd Parthi, & Medi, & Aelamitæ, & qui
habitant Mesopotamiam, Iudæã, & Cap-
padociam, Pontum, & Asiam, Phrygiam,
& Pamphiliam, habebant omnes partim
linguas toto genere diuersas, partim dia-
lecto & proprietate quadam distinctas.
 Act. 2 De illis enim D. Lucas ait: *quomodo nos*
audiuimus vnusquisque linguam nostram
in qua nati sumus? Et iterum. Audiuimus
eos loquentes magnalia dei nostris linguis.
 Hoc quippè magnum illud miraculum
 extitit, quòd inter tot nationes vel pror-
 sus diuersa lingua, vel saltem differente
 sono

cepto de di. quia pme conuersionem & que nuq. in in facte hupri

sono vtentes, tamen vnusquisque audiuit non modo linguam suam, sed eam in qua natus esset, hoc est patriam (vt Oecumenius refert) quam nunc dici-

Ibidem.

mus maternam & vernaculam. In quem locum venerabilis Beda sic scripsit. *Hæ quæ post Iudæam nominantur* In cap. 2 Actor. *provincia, verè omnes quidem Græcè loquuntur, sed si nihil diuersum patriæ consuetudine sonarent, nequaquam tam subtili distinctione linguarum commemorarentur. Vnde mira in Apostolis spiritus gratia contuenda est, quæ non solum diuersitatem omnium edocuit linguarum, verumetiam distantiam proprietatum in vnaquaque lingua iuxta numerum provinciarum quæ hac utebantur, in eorum fecit loquelis agnosci. Si ergo diuersa proprietate vsi sunt qui erant ex Cappadocia, Ponto, Asia, Phrygia, & Paphlagonia, sit- que certissimè vel ex quotidiano vsu & cõsuetudine, maximè in omni republica esse idiotarum numerum, nullusque idiota*

DE LINGVIS

quicquàm intelligere possit, quod à suæ
 linguæ proprietate distinguatur (cum
 neq; Anglus inferioris Germaniæ ciuē,
 neq; is Saxonem intelligat:) ignari sint
 rerum necesse est, qui aut sine psalmo-
 dia & lectionibus prophetarum, officia
 Ecclesiastica, maximèq; illa ordinaria,
 & legitima, olim celebrata, aut aliã tran-
 slationem Græcam Apostolorum ætate
 fuisse præter vnicam illã septuaginta in-
 terpretum, aut eam ex æquo & Phe-
 nici, & Syro, & Galatæ, & Cappadoci,
 & Phrygi, & cuilibet plebi Asiati-
 cæ cognitam fuisse, arbitrentur. Nam
 tametsi sex aliæ translationes in Græcã
 linguam de Hebræa fierent, tamē earum
 prima *Adriano demum imperante facta est*
ab Aquila Pontico. Nos autem agimus
 adhuc de Apostolorum temporibus,
 in quibus dico, *Amen*, ad omne genus
 benedictionum publicarum nō potuis-
 se ab ipso idiota & plebeio dici, nisi cum
 is à supplente locum suum doctiore ali-
 quo

Septo deei quia pme conuersionem e que nuy in facte hpi

quo admoneretur; quia illam septuaginta interpretum conuersionem intelligere non posset. Porro demus & Aquilæ profeliti, & Simmachi Iudaizantis, & Theodotionis Ebionitæ translationes probatas aliquibus tandem fuisse: addamus, & quintam in Hierico, & sextam Nicopoli repertam alicubi publicè lectas. Certè quidem istæ interpretationes plusquàm septem non sunt, omnesque illæ communi Græcorum lingua, & maxima ex parte Attico idiomate, conscribuntur. Quid hoc ad idiomata Ionicū, Oeolicum, Doricū? Quid ad Licaonicum, cuius alia quædam, si non lingua, certè dialectus in Actis Apostolorum recensetur? Quid istæ septem interpretationes indoctum Galatam, quid plebeium Phænicem, quid Iudæum aliquem de vulgo ad Christilegem conuersum, quid Thracē, aut Dalmatam, quid viginti duos populos iuuant qui sub Mithridatis imperio to-

DE LINGVIS

tidem diuersis linguis commemorantur
 fuisse: De his verò septem translationi-
 bus Bibliorum in Græcam linguam fa-
 ctis, vt & alij plures, & D. Hieronimus
 mentionem faciunt, ita Euthimius qui
 post Hieronimum sexcentis annis am-
 plius vixit, eas tantum septem transla-
 tiones veteris testamenti commemo-
 rat, de quibus antea dicebam. Hieroni-
 mus autem quanquàm ab alijs quoque
 authoribus illam septuaginta interpre-
 tum editionem veteri integritati resti-
 tutam fateretur, tamen à doctis id in lin-
 gua docta factum esse nemo sapiens du-
 bitat. *Pro varietate, inquit, regionum di-
 uersa feruntur exemplaria. Alexandria
 & Aegyptus in septuaginta suis, Hesy-
 chium laudat authorem. Constantinopolis
 vsque Antiochiam Luciani martyris ex-
 emplaria probat. Mediæ inter has provin-
 cia Palestinos codices legunt, quos ab O-
 rigine elaboratos Eusebius & Pamphilus
 vulg. uerunt: totusque orbis hac inter se
 trija-*

In Catal.
 Ecclef.
 script.
 In præfat.
 Psal.

In Prolo.
 1. Paralip.

Septo deca. quia pme conuersione. e. que nup. in in facte rapti

trifaria varietate compugnat. Hec ille. At quis vel mediocri præditus ingenio neget D. Hieronimum quando ait legi Palaestinos codices, de illis agere lectionibus, quæ in Christianorum ecclesijs, & sacris conuentibus fiunt? De quali etiam lectione & Iustinus martyr in Apologia, & D. Augustinus loquebatur, cum ad Hieronimum scribebat, factum esse tumultum in plebe, quando Episcopus lectitare instituisset in ecclesia cui præerat, Ionam prophetam secundum diui Hieronimi interpretationem. Cum igitur in toto Oriente doctæ istæ interpretationes legerentur publicè, nec eas indocti & idiotæ etiam Græci, ac multo minus Barbari (quorum longè maximus est numerus) intellexerint, necesse est in ipso ecclesiæ nascentis exordio, ecclesiastica officia in ijs linguis ædita fateri, quas vulgus hominum ignorabat, nisi quòd eorum partem aliquam

August.
in to. 2.
Epist. 11.

is

DE LINGVIS

is qui præerat, siue episcopus, seu presbyter interpretari solebat in lingua propria & vulgari. Si enim rebus ipsis edocemur vnam aut alteram communem linguam in officijs ecclesiasticis satisfecisse omnibus ferè nationibus, idiotas constat non ipsarum lectionum, aut psalmorum intelligentia dum canerentur, sed partim paucis quibusdam vocibus in officijs vti didicisse, partim interpretatione sacerdotum suorum per conciones plenius in fide instructos fuisse. Quo turpius ab his erratur, qui verba Apostoli vrgent, tanquã ipse idiota benedictiones inter mysteria celebranda recitatas intellexisset. Iam si necessitas linguæ vulgaris in publicis precibus nulla demonstrari potest, certè multo minus vtile hoc cuiquam, aut opportunum videri debet. Cum enim *honos alat artes*, nec ferè alteri generi studiorum se homines dedant, quàm ex quo victũ saltem honestè suppeditandum sibi sperent,

cepto dea. qui pme commu. racioni. e. que nup. m. in fact. rapi

rent, si officia ecclesiastica in vulgari-
 bus linguis persoluerentur, ob eamque
 causam, ij etiam qui doctiores linguas
 non attigissent, ad beneficia, præbendas,
 archipresbyteratum, ac postremò ad e-
 piscopalis officij dignitatem promoue-
 ri possent, prorsus aut nemo, aut longè
 paucissimi Latinæ linguæ operam da-
 rent. Quod enim vidimus maiorum
 nostrorum ætate in Græca lingua con-
 tigisse, vt quanquàm & elegans, & vti-
 lis existeret, nullus tamen propè in tota
 Occidètali ecclesia illam scire elabora-
 uerit, hoc idè in Latina eueniret, si spes
 honoris, & dignitatis multos ad illius
 cognitionem non alliceret. Tolle au-
 tem linguæ Latinæ scientiam, & cum
 nihil habeat pastor quod ex diuo Au-
 gustino, Hieronimo, Ambrosio dicat,
 necesse est aut nihil omnino dicat, aut
 quod ipse excogitauit, id magno cum
 suo & vulgi periculo doceat. Ita dum
 prurientibus nonnullorum auribus in
 psalmo-

DE LINGVIS

psalmodum decantatione consulitur, futurum est ut animabus omnium pessime consulatur. *Omniū enim malorum & mater, & alitrix est ignorantia sacerdotum.* Quapropter si nulla sit utilitas quæ ad studium cōmunis linguæ homines inuitet, nulla erit omnino communis lingua. Quod si nō erit communis lingua, certè nec in tota fidelium ecclesia exterior communio vlla erit: nō scient Angli quid credant Galli, non Itali, quid Hispani teneant: & vel nulla erunt summi pontificis decreta, vel non intelligētur ab his, quorum erat illa & obseruare, & populo obseruāda proponere. Quod que malorum omnium caput est, *generalia concilia sperari nunquam possunt.* Quid enim facient collecti in vnum episcopi & sacerdotes, si ut olim apud turrim Babel, tot penè erūt linguæ, quot homines? In hæc tot malà nos præcipitant hæretici, dum à Latina lingua, quæ potissimū propter sacras preces & scripturas

Gen. 11.

capto deat. quia pme conuersionem. & que nupq in in facte rapti

pturas addiscitur, per easdem preces & scripturas in vulgaribus linguis propositas, nos retrahunt, ac penitus barbaros in ea re & fieri, & dici volunt. Prorsus enim barbarus est qui à linguæ communis consortio exclusus, in sola vulgari dialecto conquiescit. Communis verò lingua in Occidétali ecclesia non alia est præter latinam, quæ nobis à maioribus nostris in iure tam civili quàm canonico, in omnium artium studijs, in sacris literis, & precibus tradita, ad summam totius reipublicæ & utilitatem, & honorem omnino retinenda est, & conseruanda.

(.?.)

DIXI.

VTRVVM PLV-
RES MISSAS QVO-

LIBET DIE IN, VNA
ecclesia fieri aut liceat,
aut expediat?

(.?.)

VNT hæc tempora val-
dè periculosa (auditores
optimi) in quibus tantū
sibi homines etiam pri-
uati sumunt, atque arro-
gant, vt putēt licere sibi in totam Chri-
sti ecclesiam iudicium exercere, aut po-
tius indicta causa orbem Christianum
intra domesticos parietes condemnare.
Alius missam omnino damnat, alius
laudat solemnem, sed illam quæ sine ce-
remonijs publicis fit, pro illegitima ha-
bet. Non nemo vtramque satis appro-
bans, tamen vnam solam in vna ecclesia
quolibet die persolui debere contendit.

Quarto

Quarto demum loco repertus est qui posse quidem & plures missas in eadem ecclesia fieri non negat, magis autem expedire putat, ut fiant pauciores: Idque ut putet, exemplo (ut ait) antiquitatis permotus est. Fuisse enim olim receptum, ut vna tantum missa fieret, in qua tam reliqui sacerdotes & clerici, quam etiam laici cum pontifice, aut presbytero celebrante, communicarent. Quem morem videri ab Apostolis institutum fuisse, atque eam ob causam nunc etiam renouari debere. Equidem, quod antiquitatis memoriam, quodque Apostolorum exempla proponat, vehementer laudo. Quod autem à recepta eius ecclesie, quæ nunc est, consuetudine, ad antiquiorem prouocet, tanquam hæ duæ consuetudines consistere simul non possint, in hoc mihi errare videtur & falli. Mutatis enim temporibus & causis, etiã res eiusmodi quæ ab immutabili cõsilio dei non pendent, mutaræ cen-

K sen-

DE PLV. MISSIS,

sentur. Vtrum enim, quia sub ætate Apostolorum vix in qualibet ciuitate vna domus diuinis officijs dedicata est, propterea nunc etiam postulabit opinator iste, vt egregia hæc templa, vt tot basilicæ, vt tanta monasteria destruantur, ne temporibus Apostolorum dissimilia hæc nostra tempora appareant? Licebit sanè ista ratione, vt in qualibet gente paucos optet reperiri Christianos, quia constat sub Apostolis totas regiones nondum fuisse ad fidem Christi conuersas. Quòd si non omnia quæ à prisco seculo gesta sunt, huic ætati nostræ conueniunt, putandum est eundem Christi spiritum qui ritus sacros & ad ineuntis ecclesiæ infantiam, & ad virilis ætatis robur suauissimè accommodauit, nunc etiam agere nobiscum, aut quasi cum senibus, aut (quod magis puto) velut cum decrepita ætate confectis. Quanquàm ne id quidem verum est, non nisi vnã Missam in qualibet eccle-

cepto deat. quia pme conuersionem. & que nup in in facte impi

ecclesia olim esse factam. Nam vt de
 Toletano Concilio nihil dicā, vbi plu- Cō Tol.
 ra sacrificia in vno die, etiam ab eodem 12. Cā. 5.
 sacerdote, rectè oblata recensentur, si
quoties immolant toties corpus & sanguinem
Christi participant: vt Antifiodorēse Cō- Can. 10.
 ciliū omittam, quod cum *plures mis-*
sas in vno altario fieri vna die prohibeat,
 vtiq; in pluribus altaribus fieri permit-
 tit: vt hæc inquam pluribus hoc tem-
 pore non persequar, magnus Leo E-
 piscopus Romanus ad Dioscorum Ale-
 xandriæ Episcopum sic ferè scripsit hac
 de re. *Vt autem in omnibus obseruantia* Leo. ep.
nostra concordet, illud quoque volumus 74.
custodiri, vt quum solemnior festiuitas
conuentum populi numerosioris indixe-
rit, & ad eam tanta multitudo conuene-
rit, quam recipere basilica simul vna non
possit, sacrificij oblatio indubitantur i-
teretur, ne his tantum admissis ad hanc
deuotionem qui primi aduenerint, vi-
deantur hij qui postmodum confluxerint

DE PLV. MISSIS,

non recepti, quum plenum pietatis atque
rationis sit, ut quoties basilicam, in qua a-
gitur, presentia nouæ plebis impleuerit, to-
ties sacrificium subsequens offeratur. Ne-
cesse est autem ut quædam pars populi sua
deuotione priuetur, si vnus tantum missæ
more seruato, sacrificium offerre n.ō possint,
nisi qui prima diei parte confluxerint. Stu-
diosè ergo, dilectionem tuam & familiari-
ter admonemus, ut quod nostræ consuetudi-
ni ex forma paternæ traditionis insedit, tua
quoque cura non negligat, ut per omnia no-
bis & fide, & actibus congruamus. Ex hac
Leonis epistola duas primæ ecclesiæ
consuetudines animaduertere licet. V-
nam Orientalis ecclesiæ propriam, in
qua mos erat vnâ tantum missam in
diebus festiuis celebrari, quem morem
D. Leo in solemnioribus festis ne in
Græcorum quidem ecclesijs postea ob-
seruari voluit: Idque ne aliqua pars po-
populi sua deuotione priuaretur. Altera
fuit Occidentalis ecclesiæ cōsuetudo e-
tiam

repto deui. quia pme conuersionem. e. que nup. in hi facte hup

tiam Leonis ætate multo antiquior, ut quoties basilicam præsentia nouæ plebis impleuisset, toties sacrificij oblatio indubitanter iteraretur. Atque hūc morem D. Leo se à maioribus accepisse affirmat, cum ait. *Hoc nostræ consuetudini ex forma paternæ traditionis insedit.* Ecce & traditio est, & cōluetudo. Ergo Antiquarij isti ad vnam Missam nos reuocantes, ab antiquitatis traditione ipsi aberrant. Fatendum quidem est ingenuè non tam frequentes fuisse olim missas ac nunc sunt, vel quòd minor esset sacerdotum numerus, vel quòd Christiani pauciores, vel quòd in metu persecutionis altaria tam secure ædificari non poterant. At Gregorium Magnum traditur, cum paternam domum in cliuo Scauri positam in monasterium rede-gisset, in illius monasterij ecclesia quatuor altaria quæ in hodiernum diem monstrari solent, erexisse. Quod ut primus fecisse putari non debet, sic fru-

DE PLV. MISSIS,

stra factum esset, si vnica tantum missa quolibet die celebrari debuisset. Diuus Prosper testatur (Carthagini cum esset) ascendisse vna cum ipso sacerdotem in monasterium puellarum, idque dominico die illucescente, vt matutinum illis sacrificium solito offerretur. quo in sacrificio pars diuini corporis puellæ cui-dam porrecta est. Ecce offerebatur sacrificium matutinum, idque non tantum profesto, sed etiam dominico die: nec solum hora tertia (sicuti moris erat in maximis quibusque ecclesijs) sed illucescente iam die: nec casu aliquo, sed solito, ex more videlicet illius ecclesiæ. Quis autem dubitare potest quin eodem in monasterio sacrificium etiam post horam tertiam ante meridiem subsequutum sit, in dominico præfertim die? Quanquam coniectura opus non est cum eodem in loco Prosper dicat, peracto iam priore sacrificio, ac porrecta communionem, etiam semi-

In li. Di-
mid.tem-
poris.c. 6

Damasus
in vita
Telespho-
ri.

capto acce-
qui pme
conuersione
e. que nup
in in facte
hup

semihora interposita, oblationem gratiarum actionis rursus factam esse, in qua puella quaedam Araba nuper à maligno spiritu liberata, sacrificij percipiens certam partem, prisco est reddita vsui. Cum sæpius igitur in eadem ecclesia sacrificatum esse veteres etiam aucthores prodiderint, cur hoc nostra ætate fieri non expediat, quod ante annos plus mille utilissimum semper habitum fuit? Ac nimirum si panem quotidianum aut sæpius petere, aut sæpius sumere eodem die, atque etiam eadem in mensa fas est, nec ea res offendit aut Lutheranorum, aut Zuinglianorum animos, cur multò magis iterari sacrificium quotidianum non potest in eodem & tempore, & loco? Nisi fortè hoc isti neoterici diuino cultui negabunt, quod ventri suo concedunt. Moyses ædificato altari misit iuuenes de filijs Israel, & obtulerunt Exod. 24 holocausta, immolaueruntque pacificas

DE PLV. MISSIS,

*pacificas domino vitulos duodecim. Hos autem iuuenes (nondum consecrato Aaron & filijs eius) primogenitos duodecim principium Israel extitisse verisimillimum est. Nam ex Hebræis, vt D. Hieronimus refert, omnes primogeniti Noë, donec sacerdotio fungeretur Aaron, fuerunt pontifices. Cum igitur vnum fuerit altare in quo duodecim Iuuenes, duodecim vitulos immolauerunt eodem die, idque in ipsa veteris testamenti ac fœderis percussione acciderit, quis non videt ea in re figuratum fuisse noui testamenti tempus in quo plures etiam sacerdotes in eodem altari possent victimas domino immolare? Idque eo certius constituitur quòd septuaginta interpretes victimas illas appellat *δοσία σωτηρίου hostiam salutaris*. Vbi videndum est (inquit Augustinus) ne fortè ille significetur, de quo dixit Simeon, *quoniam viderunt oculi mei salutare tuum*. Procopius etiam Gazeus*

aram

In quæst.
in gene.

Quæst.
super
Exod. 99

Lucæ. 2.

repto acia quia pme conuigraom e. que nuq. in in facte nipi

aram hanc interpretatur in qua peragi- Procop.
tur Christi mysterium. Proponamus iam in hunc
 ob oculos nostros Christum in noui locum.
 testamenti inchoatione dicentem duo-
 decim Apostolis: *hoc facite in meam com-* Lucę. 22.
memorationem: quibus verbis potestas
 data est non vniuersis modo in vnum
 collectis, verum etiam singulis, vt faci-
 ant corpus domini verissimam saluta-
 ris nostri victimam. Si ergo duodecim
 illi dum adhuc Hierosolimis manebant
 in eodem altari quotidie sacrificare vo-
 luissent, quis hoc in eis posset repre-
 hendere, cum concessa sibi potestate v-
 ti nemo prohibeatur? Quod certe eò
 æquius est nobis concedi, quos ecclesię
 pax & antiquissima consuetudo secu-
 riores multò hac in causa reddidit. Nam
 si quotidie agnum & mane, & vespere,
 in templo Salomonis immolatum con-
 stat, quę superstitio est nos deteriore
 loco velle constituere, vt semel tantum
 quolibet die in eodem templo offerre

K 5 liceat?

DE PLV. MISSIS,

In ep. 118
 liceat? Beatus Augustinus interrogatus
 an per quintam feriam vltimæ hebdo-
 madis Paschæ, offerendum sit manè,
 & rursus post cœnam, respondit, hoc
 indifferenter habendum esse siue manè
 tantum, siue tantum vesperè, siue tam
 manè quàm vesperè illo die offeratur,
 cum nec authoritas diuinæ scripturæ,
 nec tota per orbem Ecclesia aut hoc
 præceperit, aut illud prohibuerit, sed
 de illo genere sit, quod per loca regio-
 nesque variatur. Illud autem non ob-
 scurè significat, vbi maior & frequen-
 tior erat populus Dei, bis oblatum fu-
 isse, & manè propter illos qui lauabant,
 & prandebant: & ad vesperam propter
 illos qui ieiunabant. Quod cum ita
 sit, cur eadem, aut potius maior ratio
 non efficiat vt cum populus Dei mul-
 to frequentissimus nunc existat, cum
 nulli infideles intermixti, nulli am-
 plius cathecumeni supersint, & bis &
 sæpius in qualibet ecclesia quolibet die
 manè

cepto acia. quia pme conuersione. e. que nuy. in in facte rpi

manè offerri queat? Etenim cum ratio celebradæ missæ illa potissimū sit, ut mors domini per corporis quod mortuum est consecrationē, participationēq; annuncietur, si nullū crimē, crimē? imo si magnū meritū est pluries in vno die atq; etiam in vna & Ecclesia, & altari mortē domini cōmemorari, nihil video cur numerus missarū displicere illi debeat, cui passionis dominicæ memoria placet. Nā quid est aliud Missa quā totius vitæ Christi omniūq; illius actionū sacra quædā historia & viua descriptio? Quis enim natiuitatē eius quotidie propositā nō videt, cum decātari audit *gloria in excelsis deo*, & in terra pax: quis in *epistola*, Iohānis baptistæ præcurrētis vocem, in *Euāgelio* ipsius verbi prædicationē, in *symbolo*, populorū fidē, prædicationis dominicæ fructum, nō intelligit? Porro quæ sequuntur longè secretiora sunt. Ut verbū caro ad ministeriū angeli factum est in utero virginis, ita panis

Missa.
Lucæ. 1.
com-

DE PLV. MISSIS,

communis efficitur caro dei ad ministerium sacerdotis. Ut in morte Christi anima separata est à corpore, sanguis à carne, sic in vtriusque speciei consecratione seorsum corpus & caro, seorsum sanguis & anima repræsentatur. Ut post mortem Christus resurrexit integer, neque amplius moritur, sic sub vtrauis specie totus Christus integer & viuus continetur. Ut propter nos mortuus, propter nos resurgens ex mortuis, in dextera dei sedet, sic propter nos minister sanctorum vsq; in hodiernū diem manens, seipsum à fidelibus manducandū præbet vsq; ad participationem spiritus. Ut Christus in cruce pēdens orauit pro ijs qui nescirent quid facerent, sic sacerdos pro tota Ecclesia, pro pontifice, pro regibus, pro viuus ac defunctis deprecatur, vt à peccatis expientur. Hæc tanta mysteria, si non & tota mente repeti, & exterius celebrari expediat, equidem nescire me fateor quid possit vnquam expe-

Heb. 3

repro deat. quia pme conuigraom e. que nup in in facte npi

expedire. Obsecrat hortaturq; Aposto-
 lus ante omnia *vt fiant obsecrationes, ora-* 1. Tim. 2
tiones, postulationes, gratiarum actiones pro
omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus
qui in sublimitate sunt, vt quietam, &
tranquillam vitam agamus in omni pietate
& castitate. Hoc enim bonum est, & acceptū
coram saluatore nostro deo. Cum autem
 de ipso missæ officio in illis verbis Apo-
 stolum locutum esse, & cæteri patres, &
 D. Augustinus multis verbis ad Pauli- In Epi.
 num declaret, nulla iam causa relinqui- 52.
 tur, quo minus plures missæ (modò reli-
 giosè fiant) quotidie in vno templo at-
 que altari & possint ubiq; legitimè fie-
 ri, & apud bonos viros cum maxima
 totius ecclesiæ utilitate celebrari audi-
 riq; debeant. Habetis, charissimi audi-
 tores, has qualescunq; responsiones
 meas ad ea quæ proponebantur accom-
 modatas, non ea copia vel rerum, vel
 verborum, quæ huic doctissimorum ho-
 minum coronæ satisfacere debeat, sed

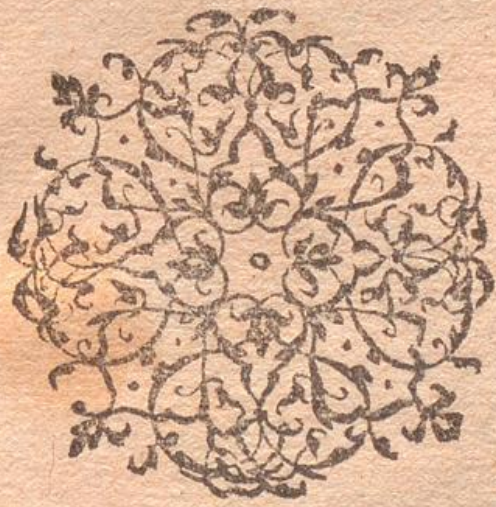
ea

DE PL V. MISSIS,
ea tamen alacritate animi in medium
allatas, quæ & officium meum erga ce-
leberrimum huius facultatis Colle-
gium, & totius gentis nostræ
amorem & studium in hanc
florentissimam Acade-
miam, conte-
stetur.

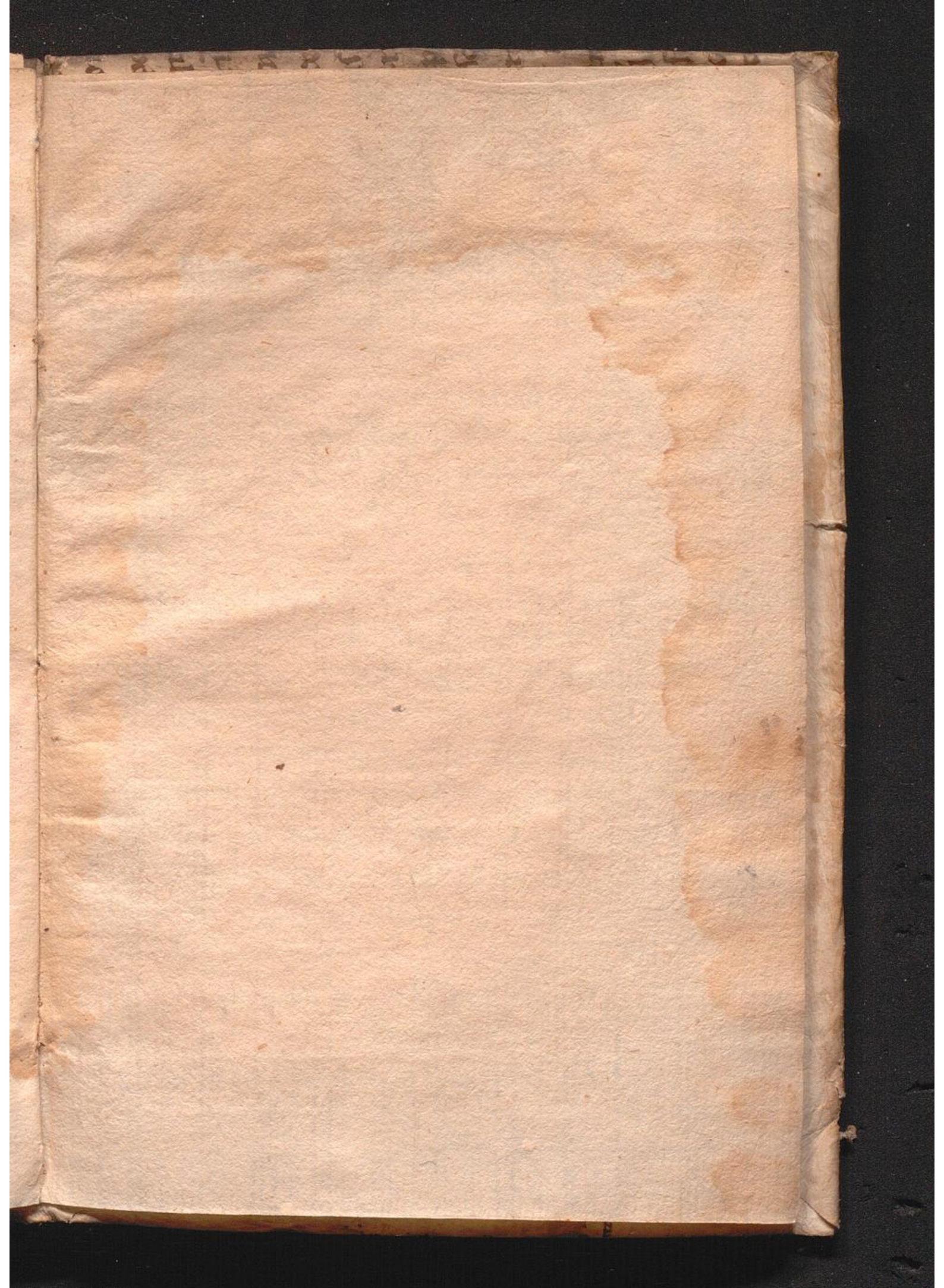
DIXI.

*Predictæ tres Orationes magno le-
ctorum fructu typis excusæ legentur,
nec quicquam habet quod ab illo re-
morari aut auocare debeat.*

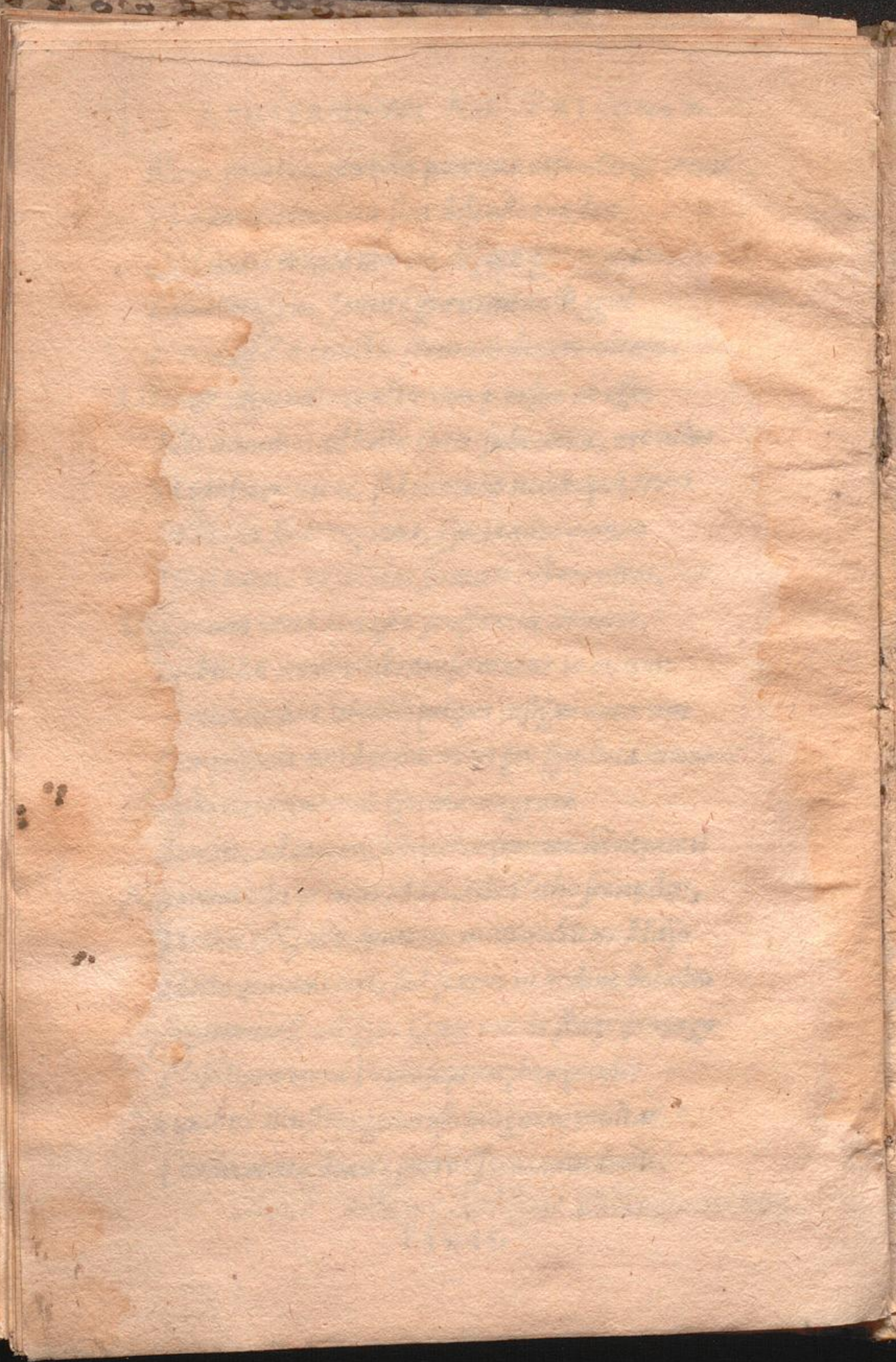
*Frater Ioannes Hentenius
sacrae Theologiae Louanij pro-
fessor.*

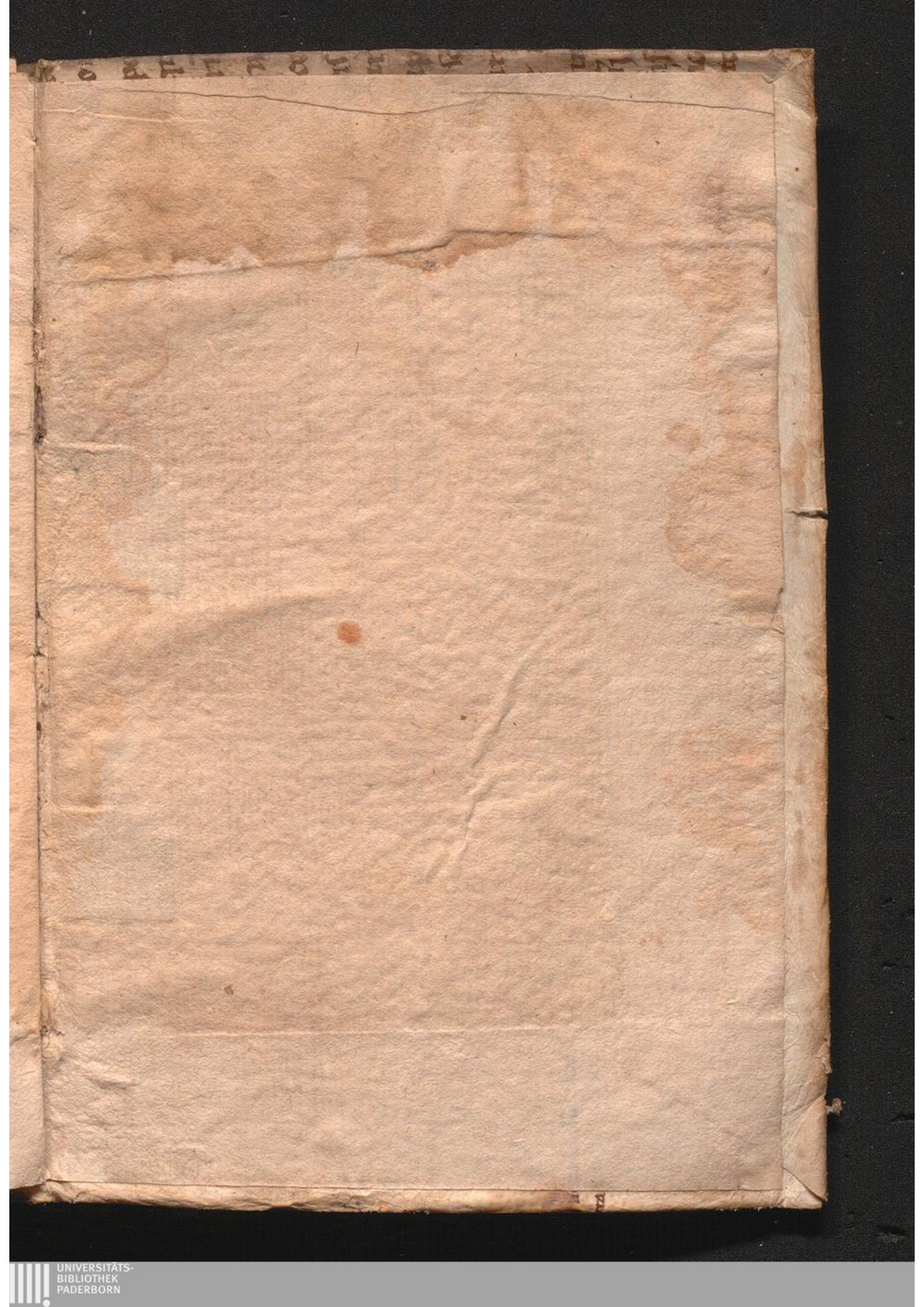

reperit quia pme commigraoem .c. que nuy in in facte nipi

epo acan quia pme conuincunt. e. que nup. in in tacte nup.

Th
5828